

Socialiter

Vrienden van het Gymnasium Haganum

Nummer 32
maart 2018

Inhoud

Van de praeses.....	4
Van de redactie	6
Herinneringen aan een gymnasium in crisistijd (Eduard Pannenburg e.e. 1939)	8
Column: Ben ik in beeld? (André Carstens e.e. 1980)	10
Afscheid van een ouwe jongen (Evert van Ginkel e.e. 1973)	12
Veilig in mijn functie (Jacqueline van Olst-Walsmit e.e. 1984)	14
De actualiteit van Dostojevski (Joost van Rossum e.e. 1967)	18
De beste krant van Nederland: Spectemur agendo (Huib Kalkman e.e. 1946).....	21
Een agenda voor de toekomst ... (Freija van Duijne e.e. 1994).....	22
Alles is een bubbel, de realiteit is een droom (Johannes Fahrenfort e.e.1992)	25
Een revolutie in de zorg? (Anne Stiggelbout e.e. 1980).....	28
De routebeschrijving van de levensweg _ column (Eva Spek, 6β).....	30
Onze polderende rechtsstaat (Daniëlla Gidaly e.e. 1993)	33
Vrije handel (Romilos Tsesmelis e.e. 1980).....	36
Mortui	39
Letter from abroad (Hans van der Geest e.e. 1952)	40
Colofon	42

Van de praeses

Marion Drielsma (e.e. 1973).

Voor u ligt het nieuwe nummer van uw verenigingsblad Socialiter. Een uitgave rondom een thema deze keer, samengesteld door onze gast-hoofdredacteur Friso Visser (e.e. 1981). Het was een bijzondere ervaring om met hem samen te werken en kennis te maken met zijn veelzijdige belangstelling en ervaring op het gebied van onder meer: musea, muziek, bibliotheken, politiek en democratie, ICT, Den Haag, sport en nog veel meer.

Op zijn oproep aan u als lezer om vanuit uw vakgebied of kennisdomein te filosoferen over het huidige tijdsgewricht als scharnierpunt in de geschiedenis en van daaruit de toekomst te

voorspellen, kwamen uiteenlopende reacties. Variërend van een scherpe observatie van onze secretaris over de nieuwe industriële revolutie op de werkvloer tot een rechtsfilosofische beschouwing over de toekomst van onze democratie. Van een column door leerlinge uit klas 6B Eva Spek (mijn voorspelling: van haar gaat u in de toekomst vaker horen) tot een prachtige bijdrage over de actualiteit van Dostojevski door Joost van Rossum (e.e. 1967).

Wij zijn trots op deze diversiteit aan invalshoeken en blij met de bijdragen van zoveel verschillende generaties.

Uw bestuur heeft het afgelopen jaar niet stilgezeten. Op 8 november 2017 zijn de nieuwe, gemoderniseerde, statuten van kracht geworden. U kunt deze statuten terugvinden op de site van Socialiter. De belangrijkste wijziging ten opzichte van de oude statuten, naast de noodzakelijke aanpassingen aan het digitale tijdperk, is de benoeming van een toezichtraad.

Daarmee lopen we vooruit op nieuwe wetgeving. Ook hier is in zekere zin sprake van een nieuw tijdsgewricht waarin het toezicht-bestuursmodel ook voor verenigingen en stichtingen in de wet verankerd wordt als waarborg voor het naleven van de maatschappelijke doelstellingen van de vereniging. Het bestuur juicht de komst van de toezichtraad toe, niet alleen als toezichthouder maar zeker ook als adviseur en klankbord.

Inmiddels is, dankzij de enorme inzet van onze abactis en mede met uw hulp, de ledenadministratie op orde. Mocht u toch nog onjuiste of verouderde gegevens tegenkomen, wilt u dit dan doorgeven aan Jacqueline van Olst-Walsmit op abactis@socialiter.nl.

De contributie is voor 2018 vastgesteld op €15,- per jaar. De incasso ervan is arbeidsintensief en niet zonder problemen gebleken. Daarom is besloten om de contributie uitsluitend nog door middel van het afgeven van een automatische machtiging te incasseren en hieraan de voorwaarde van het lidmaatschap te verbinden, met uitzondering uiteraard van de leden voor het leven. U heeft hierover inmiddels een brief van onze abactis ontvangen.

We kijken het afgelopen jaar terug op een aantal geslaagde activiteiten. Op 24 juni 2017 gaf onze oud-voorzitter Roel in 't Veld een belangwekkende lezing met de titel "een onbemind probleem". Onder leiding van Roel is in opdracht van het Ministerie van SZW onderzoek gedaan naar de problematiek en het beleid rondom de schuldsituaties.

Roel gaf ons een fascinerende inkijk in de schuldenproblematiek in Nederland, de knelpunten en het falende overheidsbeleid en sloot af met een aantal praktische en creatieve oplossingen.

Ook deze lezing sluit aan bij het thema van dit blad: een toekomst met een doelmatiger en menselijker handelende overheid en een modernere samenwerking tussen gemeentelijke instanties, landelijke instellingen, financiële

beroepskrachten en vrijwilligersorganisaties. Indien u niet in de gelegenheid was de lezing bij te wonen: het rapport is integraal gepubliceerd, onder meer op de site van de rijksoverheid.

Ik sluit af met een terugblik op een aantal vrolijke activiteiten. In september 2017 beleefde het jaarfeest zijn vuurdoop. Naast de lustrumviering is het plan opgevat, en in 2017 voor het eerst uitgevoerd, om jaarlijks een bijeenkomst in de school te organiseren met vertrouwde elementen zoals lessen door oud-leraren, een uitvoering door Reunork, een rondleiding door de school, een BBQ in de meisjestuin en volop gelegenheid om elkaar in het vertrouwde schoolgebouw te ontmoeten en herinneringen op te halen. De foto's vindt u terug in de fotogalerij op onze website.

Het jaar 2018 begon goed met een zeer druk bezochte jongerenborrel, waar overigens ook de oudere lichten reünisten van harte welkom zijn.

Op 19 en 20 februari waren wij in het Zuijderstrandtheater getuige van de spetterende Haganum musical, waarvoor ook de reünisten waren uitgenodigd. Velen van u zullen zich de liederen van de musical uit hun eigen Haganumperiode nog herinneren.

Wij hopen dat u veel plezier beleeft aan dit traditioneel analoge blad. Mocht u het blad ook digitaal willen ontvangen, dan kan dat uiteraard met een verzoek gericht aan webmaster@socialiter.nl.

Van de redactie

Gastredacteur Friso Visser (e.e. 1981)

De toekomst begint morgen... of eigenlijk is die nu al gestart. Toekomst is een constante factor in ons bestaan. Waarom zou je je dan met een ver verleden onledig houden, laat staan met dode talen als Grieks en Latijn. Om van te leren leren en logisch te leren denken? Omdat ik een aanhanger ben van het geloof dat Educatie heet, denk ik dat de oplossingen die we moeten vinden voor de uitdagingen van vandaag en morgen, gelegen zijn in wat en vooral hoe we leren. Op de plek waar ik werk, het Museon, niet ver van waar het Haganum staat, staat educatie centraal. Onlangs openden we een nieuwe permanente expositie onder de titel One Planet. Die tentoonstelling gaat over onze toekomst en wil een, zoals dat in de pedagogiek zo mooi heet, handelingsperspectief bieden aan iedere bezoeker voor het vinden van oplossingen van vraagstukken waar wij allen mee te maken hebben. Het adagium luidt hierbij als volgt: Ook jij kunt meedoen. Hoe klein je bijdrage ook is, opgeteld bij de inzet van alle andere mensen over de hele wereld kun je echt het verschil maken.

Vanuit de gedachte dat de toekomst onduidelijk en onzeker is en dat velen menen dat dit dé tijd is waarin hét gebeurt (wat weten we dan weer niet precies) leek het mij interessant te kijken naar verschillende invalshoeken vanuit verschillende disciplines. Als er één populatie is die iets over de toekomst moet kunnen zeggen dan is wel die van (ex-)gymnasiasten.

Die hebben per slot van rekening leren leren en logisch redeneren en zouden werkelijk in staat moeten zijn om, met de nodige kennis van de geschiedenis, de toekomst te duiden. Met de vraag dit laatste te doen, geef aan wat volgens jou de toekomst zal brengen, ben ik op pad gegaan en heb een aantal oud-leerlingen benaderd voor een bijdrage aan Socialiter. Voordat die hun bijdrage wereldkundig maken eerst nog een advertorial. Een 'pitch' zoals dat zo mooi heet, voor One Planet, de tentoonstelling over de toekomst.

We leven in een tijd waarin globalisering overal merkbaar is. Bovendien neemt de wereldbevolking toe en zijn mensen veel meer met elkaar verbonden en er wordt meer gereisd dan ooit. Technologisch ontwikkelingen gaan razendsnel, iedereen is vrijwel permanent online. We zijn steeds meer met elkaar verbonden. Tegelijkertijd beseffen we steeds beter wat onze invloed is op natuur en klimaat, en dat we onze natuurlijke omgeving hard nodig hebben. De Verenigde Naties willen de grootste mondiale uitdagingen aanpakken met duurzame oplossingen die voor iedereen op de wereld gelden. Er zijn daarvoor zeventien Duurzame Ontwikkelingsdoelen (Sustainable Development Goals) geformuleerd, die vóór 2030 gerealiseerd moeten zijn.

De 17 doelen zijn het uitgangspunt van de tentoonstelling One Planet, gebaseerd op 4 hoofdthema's: Voedsel, Water, Energie en Identiteit. Voorbeelden van specifieke uitwerkingen van de hoofdthema's die aan bod komen zijn: overbevinging, watervervuiling, energietransitie, vluchtelingenproblematiek, klimaatverandering en discriminatie. Bij 17

tentoonstellingsonderdelen komen de doelen met behulp van tekst, beeld, interactiviteit en collectie aan de orde. Elk thema is een mondiale uitdaging, maar er zal altijd een link met Nederland zijn zodat 'hier' en 'daar' vergeleken kunnen worden. De vraag die centraal staat in de tentoonstelling luidt: 'Hoe houden we met elkaar de aarde leefbaar en gezond?'

In One Planet worden de onderwerpen persoonlijk en relevant door steeds in te zoomen op een situatie in Nederland en vervolgens een vergelijking te maken elders op de wereld. Zo ontstaat er een reeks van verrassende ontmoetingen wereldwijd. Na het bezoek aan de tentoonstelling ervaar je dat ieder een waardevolle bijdrage kan leveren aan een leefbare planeet. De tentoonstelling is opgebouwd uit een introductie met 17 stations, elk gerelateerd aan één van de Duurzame

Ontwikkelingsdoelen. Daarnaast presenteren we ook innovaties, actuele onderwerpen en bijzondere voorwerpen uit de collectie van het Museon. Zware kost dit alles? Nee, dat gelukkig niet. Het Museon richt zich op een familiepubliek. En die stuur je niet naar huis met hangende schouderjjes.

Wat mij betreft ligt de oplossing voor heel veel mondiale uitdagingen in het beginsel van duurzaamheid. En dan bedoel ik niet die van een spaarlamp of gerecyclede katoen maar die van oprecht nadenken over hoe je een bijdrage kunt leveren aan een welvarende en gezonde toekomst van onze aarde en van huidige en komende generaties en daar ook naar handelen. Als dat nadenken en die toekomst dan ook nog een beetje gelukkig kunnen zijn en ieder nu een stap zet in de richting van duurzaamheid, dan ben ik tevreden.

Herinneringen aan een gymnasium in crisistijd

Door Eduard Pannenburg (e.e. 1939)

Toen ik in Nummer 31 het mooie opstel van Roefie Huetink las, werkte dat op mij als een uitdaging: dat kan jij ook.

In 1933 had de economische wereldcrisis in volle hevigheid toegeslagen. De werkeloosheid was omvangrijk, ook onder hoogopgeleiden. Ambtenarsalarissen waren tot tweemaal toe met 10% gekort. Mijn vader, een hoge ambtenaar op het ministerie van Justitie, besprak dat met mij. Hij wees mij erop dat het effect wel meeviel; de deflatie was nog groter (23% in vijf jaar). Dit was het gevolg van lagere lonen enerzijds en van een wedstrijd in devaluatie van hun munt tussen Europese staten (een door weinigen begrepen zegen van de Euro is dat het laatste niet meer kan).

Het zo juist verwoordde is de eerste van drie fasen die tot gevolg hebben dat Nederlanders van mijn generatie nooit hoefden te worstelen met de vraag wat hun levensdoel moest worden. In de jaren dertig moest je dankbaar zijn als je boterham belegd was en ruimte voor verdere verlangens was er niet. Toen kwam de oorlog en je was allemaal tegen de moffen. En na '45 was het mouwen opstropen en het land weer opbouwen.

Gymnasium lag voor mij voor de hand. Mijn vader had het doorlopen in Groningen en mijn moeder had staatsexamen gedaan om te kunnen studeren. Kiezen tussen het eerste en

het tweede gymnasium in den Haag hoefde niet want wij woonden minder dan een kilometer van het Haganum.

Het was een school met een indrukwekkend docentencorps. Bijna alle docenten waren gepromoveerd. De leerkrachten waren van het mannelijk geslacht met één uitzondering: Mej. Wind, Frans. Van de leraren die ik gehad heb waren er slechts twee die onder de maat waren. Dit werd gecompenseerd door de academische erkenning van twee anderen. Dr. Zandvoort werd benoemd op de leerstoel Engelse letteren in Groningen en Dr. Hunninger, Nederlands, kreeg na de oorlog een leerstoel dramaturgie in Harvard.

Ogenschijnlijk was de benoeming van Hunninger hoogst ongewoon; hij stotterde namelijk. Door hem jarenlang mee te maken werd het mij duidelijk dat er drie omstandigheden waren waaronder van stotteren geen sprake was. Ten eerste wanneer hij in woede ontstak; dan kwam er een ononderbroken stroom van luide, kleurrijke invectieven van zijn lippen. Ten tweede in zijn rol als regisseur van het schooltoneel: als hij een rol voorspeelde, kwam die er zonder enige hapering uit. En tenslotte als hij een andere taal dan Nederlands sprak.

Rector in die jaren was Dr. Cannegieter, een rijzige man met een baard. Hij had een groot prestige en straalde gezag uit. Dit kwam

opvallend tot uiting als er in het vrij kwartier onrust op de binnenplaats ontstond, soms gepaard gaand met geloei. Dreigde het uit de hand te lopen, dan verscheen de rector op het bordes, zichtbaar voor iedereen. Hij hoefde niets te zeggen, zijn aanwezigheid was voldoende om de rel in de kiem te smoren.

In of na de tweede klas stapten enkele van mijn bevriende klasgenoten over naar het jonge, particuliere Vrijzinnig Christelijk Lyceum. Dat had ook iets te maken met de sfeer. De docenten op het VCL zagen het als hun taak zoveel mogelijk leerlingen door het examen te coachen. Op het gemeentelijk gymnasium was de benadering veel meer: graag of niet.

De bevolking van het gymnasium toen was een bewijs dat joodse burgers in ons land volledig geëmancipeerd waren. Dit in tegenstelling tot nazi Duitsland maar ook tot de Verenigde Staten alwaar hun emancipatie pas in 1940 op gang kwam. Onder de docenten van het gymnasium waren drie joodse leraren, van wie ik veel geleerd heb: Dr. Polak, Duits, Dr. Zeldenrust, aardrijkskunde en Dr. Texeira de Mattos, wiskunde. In mijn eindexamenklas zaten drie joodse leerlingen: Hijmans, Roos en Scheffer. Willy Hijmans was toen mijn beste vriend.

Aan Taks – zo spraken de leerlingen over de wiskundeleraar - heb ik veel te danken. Hij was reserve majoor en verscheen tijdens de mobilisatie om de week woensdags in uniform op school omdat hij na de lessen ging paardrijden in de Alexanderkazerne (de oude, niet ver van het Vredespaleis). Hij onderkende mijn wiskundetalent; in de vijfde en zesde

klas werd ik vrijgesteld van de les en kreeg een eigen programma van hem. Dit omvatte de complete vlakke meetkunde en een flink stuk differentiaalrekening (toen geen deel van de leerstof) zodat ik in Delft de helft van de eerstejaars wiskunde al onder de knie had !

Taks overleefde de oorlog omdat hij zo verstandig was zich te melden toen in december 1942 de Duitsers alle Nederlandse reserveofficieren in krijgsgevangenschap opsloten in Duitsland. Naast Taks heb ik twee andere joodse medeburgers gekend die op dezelfde wijze gespaard bleven.

De beste studievriend van Taks was de jong overleden Baudet, die in het opstel van van der Waall in hetzelfde nummer van Socialiter genoemd wordt.

In het opstel van Roefie las ik met verbazing dat na de oorlog het schoolorkest werd opgericht. Voor de oorlog speelde ik mee in het schoolorkest, getooid met de fraaie naam Polyhymnia. Het werd verdienstelijk gedirigeerd door natuurkundeleraar Bruigom. Als leraar was deze minder geslaagd. Ik heb later wel gezegd: ik ben natuurkunde gaan studeren ondanks Bruigom.

Dan wil ik nog wat vertellen over de leeftijd van scholieren in de jaren '30. In mijn eindexamen klas liepen de geboortejaren van 1918 tot 1922. Zelf behoor ik tot laatstgenoemde jaargang. Ik had eigenlijk de jongste in de klas moeten zijn. Voor toegang tot de lagere school toen eiste de wet een leeftijd van tenminste vijf en een half jaar. De eerste schooldag was per definitie de eerste dinsdag van september. Waarom

dinsdag? Gereformeerden mochten van hun geloof niet op zondag reizen en hadden dus de maandag nodig om van vakantie thuis te komen. Nu wilde het toeval dat in 1927 de eerste dinsdag 6 september was en mijn verjaardag 5 maart is. Dus ik mocht naar school en was uiteraard de jongste leerling. Niet zo op het gymnasium. Daar zat ik in de klas met Aaltien Hoving (thans Mevrouw Arends) en die was een maand jonger. Haar beide ouders waren docenten (hij was rector van het VCL) en die hadden haar een jaar lang thuis onderwezen. Bleek dat via een toets in orde dan stond de wet plaatsing in de tweede klas toe.

Tenslotte is memorabel dat in mijn schooltijd het honderdjarig bestaan van de school werd gevierd en dat ik daarbij een rol mocht spelen. De viering vond plaats in de herfst 1938. Hoogtepunt was een avondbijeenkomst in de Koninklijke schouwburg. De zaal was bomvol, voornamelijk met oud-leerlingen maar ook

autoriteiten waaronder de burgemeester en de commissaris van de Koningin. Toespraken en een klassiek toneelstuk gespeeld door leerlingen. In het schooljaar 1937/'38 was ik praeses van het bestuur van de Bond van Haagse Gymnasiasten. De bond deed veel werk in de voorbereidingen. Dat leidde ertoe dat ik als zesde klasser tegen de gewoonte in aan mocht blijven tot na de viering.

Twintig jaar later werkte ik voor Philips in Duitsland en wij woonden daar. De kinderen zaten op Duitse scholen; de middelbare begint daar in het vijfde schooljaar. Wat een verschil in de rol van zelfwerkzaamheid en verantwoordelijkheid van de leerlingen aldaar en in Nederland. Daar werd alles buiten de lessen door de docenten geregeld; de leerlingen mochten het dan uitvoeren. Ik ben er trots op dat op het Haganum (en vermoedelijk op de meeste scholen in Nederland) de ontplooiing van de leerlingen zo'n ruimte krijgt.

Geldrop, augustus 2016

Column: Ben ik in beeld?

Door André Carstens (e.e. 1980)

Bij het ter perse gaan van dit nummer weten we de uitkomst van het (voorlopig laatste, sic) referendum over de zogenaamde sleepwet. Over het spanningsveld tussen bescherming van onze collectieve veiligheid en die van onze privésfeer. Gangmakers van deze

volksraadpleging zien die wet als een verdere aantasting van onze privacy. Het bekende angstvisioen van George Orwell doet het in deze context nog altijd goed. Het wint zelfs aan populariteit, nu de 'organen' precies willen weten hoe vaak en wanneer we met

wie communiceren en onze gangen naarstig worden gadeslagen door een gestaag toenemend aantal, meer of minder verdekt opgestelde, camera's. Je zou er haast paranoïde van worden en je afvragen wat ons nog verder in deze geest staat te wachten. Maar je kan het ook anders zien ..

Zondagochtend 9 november 2014, net een paar dagen terug uit Afghanistan - waar ik overigens nog geen schrammetje had opgelopen - stapte ik in Den Haag op de fiets naar een bestuursvergadering van ons onvolprezen Socialiter. Daar kwam ik ook aan, keurig op tijd. Toch was er iets vreemds aan de hand. Tijdens de vergadering was ik minder spraakzaam dan anders en verkleurden mijn rechterslaap en -oogkas geleidelijk naar blauw en pimpelpaars. Klaarblijkelijk was er onderweg iets gebeurd, maar wat? Met geen mogelijkheid kon ik het me voor de geest halen.

Dankzij mijn dochter Milou en zwager Luc belandde ik na afloop van de vergadering alsnog voor controle in het ziekenhuis waar al snel diverse breuken in mijn schedel werden vastgesteld. Vervolgens gingen de artsen ijverig op zoek naar een medische verklaring van het voorval. Vooral de cardiologen deden hun best. Voor ik het goed en wel in de gaten had,

stond ik opgelijnd voor een operatie waarbij – voor de 'zekerheid' – een soort pacemaker zou worden ingebouwd.

Achteraf gezien ben ik door het oog van de naald gekropen. Dankzij camerabeelden die ik uiteindelijk pas maanden na dato mocht aanschouwen, na ampele overweging door de verantwoordelijke officier van justitie. Op die beelden is te zien hoe ik op het veel te smalle fietspad van de Eisenhowerlaan via een ongelukkig schuin geplaatste stoeprand word gelanceerd tegen een lantaarnpaal, nadat ik net wel of net niet was geraakt door een passerende auto. Te zien is ook hoe de auto direct stopt en de bijrijder en chauffeur mij te hulp snellen (chapeau). Ik kom overeind en praat met hen. Ruim twee minuten. Toch zijn die minuten uit mijn geheugen gewist. Curieus. Ik wist niet dat het kon.

Second opinion had intussen uitgewezen dat het wel snor zit met mijn hart en dat het inbouwen van zo'n kastje meer zou schaden dan baten. Gelukkig dus maar dat ik die dans ben ontsprongen. En gelukkig maar dat mijn bewegingen op camera waren vastgelegd. Nogmaals, alle respect voor mensen die moeite hebben met de gestage opmars van deze hulpogen in onze openbare ruimte, maar in mijn geval was het een zegen dat ze er waren.

Afscheid van een ouwe jongen

Door Evert van Ginkel (e.e. 1973)

Donderdagavond 2 juni gaf ik een lezing over 'de dood in archeologisch Zuid-Holland', een overzicht van 9000 jaar begraven in deze provincie. Plaats van handeling was Woubrugge, een dorp vlakbij mijn woonplaats waar ik desondanks nog nooit was geweest; ik wist alleen van het bestaan doordat onze geschiedenisdocent Roos er ooit predikant was. Toen ik dat aan de gastvrouw vertelde bij wijze van kennismaking, riep ze meteen: 'Maar dan heb je op het Haganum gezeten!' Ze kende Roos goed: hij had haar zieke echtgenoot, met wie hij ooit een ziekenhuiskamer deelde, opgebeurd toen het hem opeens slechter ging. Die avond thuisgekomen las ik voor het slapen gaan de krant nog na en zag toen de naam van een andere docent bij de overlijdensadvertenties staan: Pieter Kruijtzter, die onze vijf- en zes-alfklas Latijn en Oude Geschiedenis bijbracht tussen 1971 en 1973. Hoewel hij niet behoorde tot de oude staf die we aantreffen toen we in '67 aantraden (ik denk dat hij in 1970 op de school kwam) en we hem maar twee jaar meemaakten, stond hij ons nader dan welke docent ook, en deed nog jaren later het noemen van zijn naam ons glimlachen en gemaakt schelden op het socialisme.

Met 'wij' bedoel ik vooral het groepje onbekommerde alfajongens waartoe ik behoorde. We gingen in die laatste twee schooljaren intensief en aardig met elkaar om, we hadden

weinig problemen op onze toen nog zo beknopte school of in ons comfortabele thuis en hadden in die toch al lichtvoetige jaren '70 weinig maatschappelijke zorgen aan ons hoofd. De puberonzekerheid van de voorgaande jaren was overwonnen. Er heerste een wat pre-studentikoze sfeer, inclusief nogal wat vroeg drankgebruik moet ik bekennen. Nooit een vervelend moment, nooit een serieus moment. En in die sfeer paste naadloos onze nieuwe leraar Latijn.

Wij weten nu dat hij in zomer '71 35 jaar was; hij leek jonger, pas afgestudeerd, zij het zeker niet na vijf of zes jaar. We stelden hem meteen zachtvaardig op de proef door bij elke les onze tafeltjes anders te rangschikken. Hij lachte daar wat schaapachtig om (dat was een van zijn handelskenmerken) en liet ons begaan, ook al omdat we verder behoorlijk meededen en we maar met z'n twaalfen waren. Een groot ordehandhaver was hij niet, maar hij hield onze aandacht vast door zijn misprijzende, licht vermoeide blik (een ander handelsmerk), zijn knauwende, geaffecteerde stem waar vaak een zekere moedeloosheid in doorklonk, zijn af en toe archaisch taalgebruik dat goed paste bij het vertalen van stukken Lucretius of Tacitus, en zijn conservatief-rechtse uitspraken ('allemaal de schuld van Arie Groeneveld/Joop den Uyl, etcetera), die ons niet-geëngageerde groepje steeds met grote vreugde vervulden en waartoe we hem enthousiast opjuinden (een typisch

Kruijtzerswoord). Dan brak de schaapachtige lach weer door, waardoor de onserieuze sfeer weer de overhand kreeg.

Uiteindelijk hadden zijn lessen wel degelijk een positief effect, want ik herinner me allerlei fragmentjes Latijnse les die me toch niet zouden zijn bijgebleven als de overdracht niet goed was geweest. Neem de elideringsexercitie bij de Horatiaanse strofe *Parvula (nam exemplo est) magni formica laboris*, waarbij hij ons met geheven vinger nadrukkelijk voorhield hoe je de woorden tussen haakjes als *nexemploost* moest lezen. Dat zinnetje heb ik later nooit meer gelezen of gehoord, maar ik vergat het nooit meer, en u die dit leest, ook niet, denk ik (nu nog vertalen jongens).

Wij wilden al student zijn, hij wilde het nóg zijn, iets wat hij in een veel latere briefwisseling bevestigde. Hij miste de oude corpsjool, en hoewel wij toch vooral langharige jeansdragers waren en allermist ballen (nooit geworden ook), liet hij zich al snel vermurwen om eens wat met ons te komen drinken. Een van ons woonde in dezelfde flat aan de Escamplaan en daar was het altijd zoete inval; Kruijtzers verscheen er op onze feestjes en bleef lang hangen, als populaire eregast. We hebben ons nooit opgelaten gevoeld.

We kwamen ook wel bij hem thuis, ook later, toen hij op de Laan van Meerdervoort woonde en een jong gezin had; ook na ons eind-examen, in de weekends die we in Den Haag doorbrachten. Ik heb nog jaren op een enorme fiets gereden die van zijn vader was geweest en in een schuurtje de oorlog had overleefd. De

fiets van Kruijtzers had een krankzinnig zwaar verzet, sleetse trommelremmen met stangen en geen versnellingen, maar als je mijn lengte had kon je er zeer snel mee rijden. Uiteindelijk was hij óp en is hij verkocht aan iemand die uniformen spaarde en een vintage fiets als rekwisiet nodig had.

Kruijtzers had zelf trouwens iets met uniformen; zijn vader was voor de oorlog officier geweest, blijktens een foto op een dressoir bij hem thuis, en als we weer eens met een nieuwe oude legerjas op school kwamen, gaf hij altijd commentaar. Hij was dan ook de gedroomde acteur toen we voor een van de primitieve speelfilms die we samen maakten, een reactionaire kolonel zochten. Hij zei ja. Voorzien van de officierspet en koppel van mijn vader, de trenchcoat van een van ons en een neppistool en zwartleren beenkappen van mijn broertje marcheerde hij in vrije uren door de hal van de school, achtervolgd door mijn 8-mm-camera. De première op 17 februari '73 was mede door zijn optreden een eclatant succes. Dat de kolonel de macht had overgenomen in imaginair Nederland en de rode revolutie de kop had ingedrukt, deerde niemand. Het liep in werkelijkheid gelukkig ook anders: het kabinet Den Uyl trad later dat jaar aan, ondanks Kruijtzers protesten.

Nadat hij Den Haag en de school had verlaten en wij lossers kwamen te staan van elkaar, de school en ons gezamenlijk verleden, verloren we hem uit het oog. In 2000 kwam hij echter als mystery guest op een kleine reünie van de toenmalige jongensclub op mijn Leidse

kantoor, waarbij we alle films hebben bekeken, waarbij we nog meer dronken dan vroeger, al was het maar om de krakkemikkige beelden te kunnen volgen. Op een reünie van onze klas in 2013 verscheen hij ook, als een van de laatste overlevenden van onze docentengeneratie. Hij was toen slecht ter been; of hij toen al ziek was, hebben we niet geweten.

Samen met een klasgenoot heb ik twee weken na zijn dood de bewuste scènes van de marcherende kolonel nog eens door de

projector gehaald, weer met een glas erbij, eentje maar ditmaal. De film eindigt met portretten van alle spelers, gefilmd op de legendarische trappen van de hoofdboort (die dat nu, meen ik, niet meer is). De aller-, allerlaatste scène troont een man in een trenchcoat, die schaapachtig lachend door een van de vensters van de hal kijkt en nog even naar de camera zwaait. Wij zwaaiden terug.

Pieter Kruijtzter, 26 /12/1935-25/5/2016

Evert van Ginkel is archeoloog en heeft een cultuurhistorisch presentatiebureau in Leiden.

Veilig in mijn functie

Door Jacqueline van Olst-Walsmit (e.e. 1984)

Het is een bekend fenomeen. Mensen geven, naarmate ze ouder worden, geregeld aan „wat gaat de tijd toch snel”. Er zijn verschillende theorieën, die toelichten waarom we dit gevoel toch hebben. De voor mij meest voor de hand liggende uitleg is de volgende. Als je tien jaar wordt en je doorloopt het volgende kalenderjaar, dan heeft dat jaar bij benadering betrekking op 1/10e deel van jouw leven oftewel op 10% van de tijd dat je als mens bestaat. Word je vijftig jaar en kom je vervolgens aan op je 51e verjaardag, dan heb je in het laatste jaar slechts 1/50e deel (2%) van het bestaan op aarde tot dan toe afgelegd. Hieruit zou je kunnen concluderen dat de tijd sneller gaat naarmate je ouder wordt. We

weten echter allemaal dat zuiver gemeten dit niet klopt, maar ons gevoel zegt iets anders.

Ik kan me voorstellen dat de gemiddelde lezer nu denkt, waar gaat ze heen. Ik hoop dat ik toch uw aandacht kan behouden om verder te lezen.

Tijdens onze opleiding aan het Haganum kregen we mee dat het noodzakelijk was ons te blijven ontwikkelen. Hierbij hoorde over het algemeen een aanvullende studie teneinde een goede baan te kunnen vinden. Een vereiste bij een baan was de mogelijkheid je verder te kunnen ontwikkelen op het vakgebied waarvoor was doorgeleerd. De baan moest het liefst een duurzaam karakter hebben. Immers,

trouw aan het beroep en de werkgever, waren nagenoeg randvoorwaarden voor een onbezorgde toekomst.

Wie kent de situaties niet, al is het maar van oude familiefoto's, waarin bloemstukken in het verleden thuisbezorgd werden op het moment dat er een dienstverband van 25 jaar of meer was bereikt bij één en dezelfde werkgever? Er werd een extra maandsalaris uitgekeerd voor dergelijke trouw, de baas schudde jouw hand en klopte je op de schouder, de wens uitsprekend "op naar de volgende mijlpaal". Deze wens kon dan betrekking hebben op een volgend lustrum of op het aandienen van de welverdiende pensioendatum.

Inmiddels is de wereld aan het veranderen. Ik werk zelf in het bedrijfsleven binnen het verzekeringswezen. Geregeld vinden in het bedrijf waar ik werk vergaderingen plaats. Veelal met collega's, maar geregeld ook met vreemden, van binnen de organisatie of van daarbuiten. Het is een goed gebruik om voorafgaand aan het inhoudelijke deel van de vergadering een voorstelronde te doen als niet alle aanwezigen elkaar kennen. Ik betrap me erop dat ik sinds enige jaren de inhoud van mijn voorstelpraatje heb aangepast. Gaf ik tot enkele jaren geleden nog trots aan dat ik al 25 jaar bij de zaak was, nu houd ik het voorstelronde kort, meld ik dat ik al even bij de club werk en benadruk daarbij "wel steeds in andere functies". Bijna als de dood om te moeten bekennen dat de teller inmiddels op ruim 31 jaar staat.

Recent mocht ik enkele colleges volgen aan Nyenrode Business Universiteit. Eén van de colleges, gegeven door een professor of international business was toegespitst op de veranderende wereld, de versnelling, de mogelijkheden en de risico's. De zaal was gevuld met circa 40 toehoorders.

De openingszin van het college door de professor was treffend, namelijk "Als u denkt dat u zich veilig kunt wanen in de functie waarin u zich nu bevindt, dan wordt het tijd dat u per direct onrustig wordt". De zaal knikte. Ik keek om me heen en was blij dat iedereen meteen doorhad dat het menens was.

Vervolgens werden er verschillende voorbeelden gegeven over hoe snel alles kan veranderen en dat zekerheden uit het verleden zeker geen garantie bieden voor de toekomst. Een

bedrijf als Kodak, marktleider op het gebied van fotografie en de uitvinder (let op de uitvinder) van de digitale camera, heeft het niet gered omdat het te behoudend was. De cash cow, analoge fotografie, heeft men niet durven offeren voor de opkomst van de digitale camera. De bedrijfsvoering was naar binnen gericht en kende geen ruimte voor een open visie.

Een ander voorbeeld is Nokia. “Van onbetwist marktleider tot overnamekandidaat” kopt www.draadbreuk.nl in 2013. De slag om de smartphonemarkt wordt hopeloos door dit bedrijf verloren. Ook hier geldt dat er niet goed ingeschat is wat er om het bedrijf heen, op het gebied van concurrentie en innovatie, allemaal gebeurde.

Ik realiseer me, terwijl ik deze voorbeelden opschrijf, dat het gemakkelijk is om achteraf dergelijke conclusies te trekken. Maar er is wel een lijn te ontdekken. Deze lijn geldt in het bedrijfsleven, maar is ook door te trekken naar ons persoonlijk arbeidsleven.

Succes kan zorgen voor verstarring, waardoor alle energie uitsluitend nog naar binnen wordt gericht. Was het voorheen van belang om steeds meer te weten van één specifiek onderwerp en specialist te zijn, tegenwoordig is het zijn van generalist veel aantrekkelijker voor een fijn werkgenot. Dus wordt het allemaal een sleur, ga je dagelijks niet meer op een draffe maar sloffend naar je werk, dreigt er een ingekapselde visie te ontstaan, dan heb

je het lef en het vermogen nodig om verder te kijken dan de bekende paden.

Naar mijn idee bevinden we ons momenteel op een kruispunt waar transformatie, digitalisering en innovatie elkaar keihard treffen. Het is absoluut noodzakelijk om “totally connected” te zijn van end-to-end. Maar wat betekenen deze kreten.

Een bedrijf kan zich niet meer permitteren om aangeboden producten en/of diensten niet aan te bieden via internet. Het gaat dan niet alleen om laten zien wat je hebt of wat je kunt, maar de hele stroom van bekijken, vergelijken, offereën, aanvragen, bestellen, leveren etc. moet digitaal ontsloten zijn. Ontzettend vermoeiend, maar echt nodig. Een bedrijf bepaalt namelijk niet zelf meer de graad van succes, dat doet de klant, dus alles eromheen maakt of breekt. Daarnaast worden data, dus platte gegevens, steeds belangrijker. Het koppelen van gegevens aan elkaar gaat ontzettend veel informatie opleveren waarmee bedrijven op een andere manier zaken kunnen gaan doen. Het schieten met hagel is voorbij, marktwerking gaat steeds gericht plaatsvinden op steeds specifiekere doelgroepen.

Maar wat betekent dit nu voor ons eigen werkzame leven. In het bedrijfsleven is het nu al zichtbaar. Jonge mensen kiezen niet meer iedere baan die voorbij komt. Het verdienen van een salaris is niet de enige drijfveer om te werken. Jonge werknemers kiezen banen

bij bedrijven waar ze een klik mee hebben. De visie of missie van het bedrijf moet passen bij de intrinsieke waarde van de jongeling. Daar kan niemand iets tegen hebben, maar er schuilt wel een gevaar in. Als de visie of missie van een bedrijf gaande de tijd wijzigt of, wat een nog veel groter risico is, de uit te voeren werkzaamheden binnen het bedrijf blijken niet in lijn te liggen met de visie of missie waarop de nieuwkomer zijn werkgever heeft geselecteerd, dan vertrekt men net zo gemakkelijk weer. En gelukkig maar dat de nieuwe werkgeneratie zo in elkaar steekt, want een nieuwe “industriële revolutie” dient zich aan. Hierbij is het tonen van mobiliteit, wendbaarheid en lef vereist, want het gebruik van bigdata, data mining en machine learning zal veel opleveren maar altijd gepaard gaan met reorganisatie. Het langdurig werken bij een en dezelfde werkgever wordt ook hierdoor sterk ingeperkt.

Toen het college was afgelopen was er nog een eenvoudige maaltijd. Iedereen bleef een broodje eten, omdat ze daarna nog moesten afreizen huiswaarts naar alle uithoeken van Nederland. Aan tafel zat ik met drie anderen. Ik vroeg ze los van elkaar wat ze van het college hadden gevonden. De eerste meldde dat er binnen het bedrijf gewerkt werd aan een “closed book” (administratieve werkzaamheden voor een product dat niet meer verkocht wordt) en dat het werk dus toch nooit anders zou worden en dat haar baan gewoon zou blijven bestaan. Ik weet zeker dat

ze nog minimaal 10 jaar te gaan had alvorens ook maar een beetje in de buurt te komen van haar AOW. De tweede die ik bevroeg over de zin van het college, meldde werkzaam te zijn binnen het vakgebied accountancy en dat zou altijd blijven bestaan. Natuurlijk werd er wel begrepen wat er was gezegd, maar deze persoon zou echt niet getroffen worden. Nog minimaal 35 jaar te gaan tot AOW. De laatste disgenoot werkte bij de landelijke politie en gaf mij te verstaan dat ook daar vast alles bij het oude zou blijven. Ik had ze met klem alle drie willen verwijzen naar een studie uit 2016 van het World Economic Forum met de titel “The future of jobs”, maar eerlijk is waar, ik durfde het niet aan.

Was ik aan het begin van mijn dag Nyenrode nog optimistisch gestemd vanwege het feit dat iedereen om mij heen ook begreep dat de wereld aan het veranderen is, aan het einde van de dag had dat optimisme plaatsgemaakt voor zorg. En hoe zit het dan met mijzelf zult u denken, begrijp ik wel dat alles vergankelijk is, zelfs mijn mooie, degelijke baan binnen het verzekeringswezen? Ja dat snap ik. Ik weet inmiddels wat ik kan en wat niet en stiekem ben ik jaloers op de nieuwe werkenden die niet alleen met ratio, maar ook met emotie een werkgever zoeken die bij hen past.

Het is als Heraclitus zei:

Τα πάντα ρει και ουδέν μένει.

De beste krant van Nederland: Spectemur agendo

Door Huib Kalkman (e.e. 1946)

De beste krant van Nederland
bijzonder in klassieke trant,
een parel der journalistiek,
het litteraire pronkjuweel,
een gaaf en cultureel geheel:
Een ieder heeft het reeds verstaan,
bedoeld wordt hier het bondsorgaan.
Helaas dit excellente blad,
die meesterlijk geredigeerde schat,
zo serieus en nimmer wuft,
die quintessence van vernuft,
zo kundig, vaardig opgezet,
ontleent haar naam aan varkensvet.
't geschrift, zo wel verdiend beroemd,
wordt ordinairweg "Spek" genoemd.
Die triviale naam is voor dit blad een grote
blaat,
een blok aan zijn doorluchtig been,
een geestelijk soort galblaassteen.
En onder dit fataal malheur
gaat diep gebukt de redacteur.
"What's in a name" spreekt handenwringend
de grote man, zijn toorn bedwingend,
"helaas maar al te veel" zo zucht hij snikkend
twee dikke tranen keelwaarts slikkend.
"Die naam bezorgt mij veel misère,
Voor mij is hij een barrière
op weg naar litteraire faam
och had het toch een andere naam,
Ik wou dat ik redding uit de nood wist,

dit is een nagel aan mijn doodkist,
dit vuig symbool van materialisme
Is de doodsteek voor mijn idealisme,
ik sterf eraan, o wee, o jasses
zo kom ik nooit op de Parnassus.
Nauw ben ik naar de top mars
of reeds zit mij die naam weer dwars
en uit hoger sferen neergedaald
wordt de kunst zo door het slijk gehaald,
mijn zielestrijd, zo moet ik duchten,
drukt z'n stempel op mijn pennevruchten,
zodat mij mij reeds verweten is,
die krant van U is vlees noch vis
Helaas, zo sprak ik gepiqueerd,
de waarheid is juist omgekeerd
speelt nog voortdurend door mijn kop.
De kwestie is deze,
dat ik zoek nar een synthese,
met mijn arme bol,
tussen Spek en Schol."
Tot slot kan ik U verkonden
de oplossing is reeds gevonden,
het is immers geen groot geheim,
dat Schol al jaren lang met spek schiet.
Hierbij trekt aan het langste eind,
de Spec die maandelijks verschijnt.
Want zelfs al is hij slecht gelukt,
altijd is hij net gedrukt;
op het spijkerschrift door jou gekorven
heeft meniggeen zijn oog bedorven.

De actualiteit van Dostojevski

Door Joost van Rossum (e.e. 1967)

Iemand heeft eens gezegd: als ik alleen op een onbewoond eiland zou wonen, en alleen de boeken van mijn meest geliefde auteurs bij mij zou mogen hebben, dan zou ik genoeg hebben aan de schrijvers van het Evangelie en Dostojevski. Denkende aan het thema van dit nummer van Socialiter: “Wie voorspelt de toekomst?”, en denkende als een oude theoloog die de leeftijd der sterken heeft bereikt, is het voor mij duidelijk dat Dostojevski het fundamentele probleem van de godsdienst in het huidige tijdsgewricht op de meest indrukwekkende wijze heeft verwoord: het *fundamentalisme*, en het daaruit voortvloeiende fanatisme en hang naar macht, soms gepaard gaande met geweld en ongekende wreedheden.

Op de Nederlandse talkshows, die ik hier vanuit Parijs graag bekijk, wordt er vaak wat lacherig, en soms zelfs met afkeer, gepraat als het over de kerk of godsdienst gaat. En de onkunde is vaak enorm. Men weet tegenwoordig soms het verschil niet meer tussen Pasen en Pinksteren, om maar een voorbeeld te noemen. Maar er is een punt gemaakt wanneer het verschijnsel fundamentalisme ter sprake komt. Ook het zedenschandaal, dat het imago van de kerk zeer veel schade heeft berokkend, moet in dit verband gezien worden. Het is de kerk

als instituut die dit alles heeft getolereerd: de uitwendige organisatie van de kerk, wanneer die verworpen is tot een autoritair instituut, kan ook gezien worden als een uiting van fundamentalisme, of in ieder geval als een van de oorzaken van fundamentalisme.

Bij het woord “fundamentalisme” denken we allereerst aan de Islam. De kritiek van Geert Wilders op de Islam is ergens begrijpelijk, maar hem is (terecht) vaak verweten dat hij alle Moslims over één kam scheert. In dezelfde geest stond er op de omslag van een van de laatste nummers van *Charlie Hebdo* de tekst: “Islam, religion de paix...éternelle”, met een paar lijken ernaast getekend. Doch vlak het Christendom niet uit! Dostojevski heeft hierover op indrukwekkende wijze geschreven in zijn “Legende van de Groot-Inquisiteur”, een “verhaal in een verhaal” in zijn grootse roman *De gebroeders Karamazov*. Hierin vertelt een van de broers, Ivan, aan zijn jongere broer Aljosha, een legende over Christus die terugkomt op aarde en een ontmoeting heeft met het hoofd van de Spaanse inquisitie. De dag tevoren waren er een honderdtal ketters verbrand *ad maiorem gloriam Dei*. Het gelaat van Christus drukt “oneindig medelijden” en zachtheid uit. De Kardinaal Groot-Inquisiteur verwijt Christus dat hij geen duidelijke wetten

heeft gegeven. De mens kan niet leven met vrijheid alleen maar hij heeft regels en wetten nodig. Dus kettters moeten verbrand worden volgens de wet van die tijd. Tijdens deze ontmoeting is het alleen de Groot-Inquisiteur die praat, Jezus zegt niets. Zijn enige antwoord is een gebaar van liefde en mededogen: een kus.

Dit verhaal is vaak beschouwd als een kritiek van Dostojevski op de Rooms-Katholieke Kerk. Hoe het ook zij, zijn gedachten over de “vrijheid” als het wezen van het Christendom en het evangelie kunnen zonder meer toegepast worden op de kerk van zijn eigen land (zou hij dat zelf ook hebben gedacht? Het is duidelijk dat kritiek op zijn eigen kerk de censuur niet zou hebben doorstaan). Van vrijheid was er geen sprake in de Russisch-Orthodoxe Kerk van zijn tijd, die nauw werd gecontroleerd door de Staat in de persoon van de “Oberprocurator”. De controle van de kerk door de Staat werd voortgezet onder het Communistisch regiem. En toen er een nieuwe lente leek aan te breken met *glasnost* en *perestrojka*, en de kerk eindelijk “vrij” geworden leek te zijn van alle dictatuur van overheidswege, bleek al gauw dat met vrijheid niet te leven viel. Al spoedig werd de kerk een machtsinstituut dat nauwe banden heeft met de Staat. Poetin, de voormalige KGB functionaris, en dus voormalig atheïst en bestrijder van godsdienst - althans officieel - zien we opeens kaarsjes opsteken voor de ikonen in de kerk en de lange kerkdiensten bijwonen! Dostojevski heeft duidelijk gezien dat het Christendom geen “religie” is, d.w.z. geen “godsdienst” in de zin van wetten met offers en middelaren tussen God en mens. De le-

gende van de Groot-Inquisiteur gaat over de spanning tussen het evangelie en “religie”. Het evangelie geeft geen “wetten”, of anders gezegd, er is maar één wet, die van de liefde (Mattheus 22:34-40). Dostojevski heeft dit uitgedrukt met de kus van Jezus aan de Groot-Inquisiteur. Het evangelie kondigt het einde van de religie aan, symbolisch uitgedrukt door het scheuren van de voorhang in de Tempel bij de dood van Christus aan het kruis. En het is de religie, in de personen van de leiders van de godsdienst, die hem gekruisigd heeft. (Hier volg ik mijn leermeester, de Orthodoxe theoloog Alexander Schmemmann).

Evangelie en religie, vrijheid en wet: het zal altijd een dilemma blijven. Het Christendom of de kerk, als organisatie, heeft behoefte aan regels. Want een organisatie kan niet bestaan zonder regels. Maar het is interessant te zien dat de vroege kerk niet van “wetten” sprak, maar van “canons”, en het woord *κανών* betekent “regel” of “richtsnoer”. Een regel is geen wet waar angstvallig aan moet worden vastgehouden, maar kan om pastorale redenen versoepeld worden. Het woord dat in dit verband wordt gebruikt is “economie” (*οικονομία*), letterlijk het “besturen van het huishouden”: een mooi beeld, de kerk als huisgezin! Een voorbeeld: als abortus en euthanasie moeten worden afgewezen omdat het gaat om het doden van een menselijke persoon, zelfs in het vroegste stadium van zijn of haar leven, kan deze regel in sommige gevallen versoepeld worden, omdat liefde en barmhartigheid de voorrang moeten hebben. Dus “kerkrecht” is een onjuist begrip. Maar helaas, de hele geschiedenis van

de kerk getuigt van het feit dat er steeds alle mogelijke pogingen zijn gedaan om het Christendom weer tot een “religie” te maken, met “recht” en “wetten”. En dat zal in de toekomst niet anders zijn, vrees ik. Dostojevski kon ook geen oplossing aanbieden voor dit probleem. Zijn enige antwoord was de kus van Christus aan de vertegenwoordiger van de religie. Hij schrijft, sprekende over de persoon van Jezus: “De zon van liefde straalt in zijn hart, stralen van licht en kracht stromen uit zijn ogen en worden uitgestort over de mensen. Zij treffen hun harten met wederkerige liefde”. Volgens mij wilde hij hiermee zeggen: zelfs in de diepste duisternis van deze wereld straalt toch nog altijd het Licht door van de goddelijke liefde. Dit Licht wordt even zichtbaar op de mysterieuze ikonen en in de mystieke eredienst. In de kunst en de liturgie wordt het wezen van de kerk en het Christendom even zichtbaar, en niet in dorre theologische traktaten. Geen

enkele theoloog heeft dit beter en schoner verwoord dan mijn eerste leermeester, prof. dr. P. (“Pjotr”) Hendrix in zijn boek *Russisch Christendom* (Amsterdam, 1937, p. 74): “Het is, of heel de (Russisch-Orthodoxe, *JvR*) theologische gedachtewereld van dit ene ideaal vervuld is: dat de schoonheid en de liefde ten slotte de kosmos zullen verlossen (een uitspraak van Dostojevski in *De Idiot*, bij monde van Vorst Myshkin, *JvR*). Het is het visioen van iedere liturgische mysteriedienst, wanneer de poorten der ikonostase zich openen en het geluk naar buiten stroomt, om weer even te mogen smaken, midden in de zonde en vreugdeloosheid, de hemel op aarde; het visioen, wanneer de in gouden gewaad ommantelde priester uitroept: *laten wij elkander beminnen...*” Is het geen wonder dat ik, nu alweer een halve eeuw geleden, in Leiden aan zijn voeten zat, en nog wel samen met enkele mede-alumni van het Gymnasium Haganum?

klasefoto 4B 1966, met rector van Duyvendijk

Zie voor meer foto's: <https://socialiter.piwigo.com>

Een agenda voor de toekomst begint met anders denken

Door Freija van Duijne (e.e.1994)

Dr. Freija van Duijne heeft psychologie gestudeerd in Leiden en is gepromoveerd aan de TU Delft op het onderwerp Risicoperceptie in productgebruik. Ze heeft daarna op diverse plekken bij de Rijksoverheid (en de OESO) gewerkt aan toekomstverkenningen en strategische beleidsdialogoog. Sinds 2017 werkt ze zelfstandig vanuit haar bedrijf Future Motions. Haar werk bestaat uit het geven van lezingen, training, workshops en het doen van verkenningen in binnen- en buitenland. Freija is voorzitter van de Dutch Future Society, die verbonden is aan de Association of Professional Futurists.

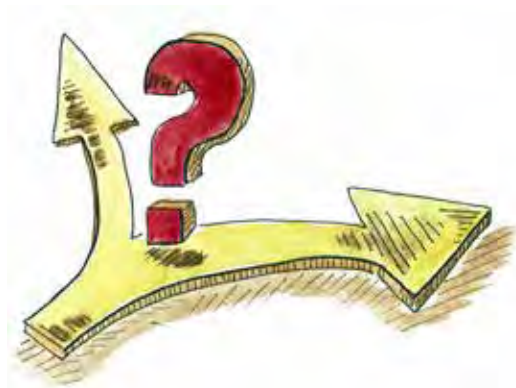
Als ik zeg dat ik toekomstverkenner ben, beginnen veel mensen raar te kijken. Doe ik aan handlezen? Kan ik de toekomst voorspellen? Natuurlijk niet. Wat ik wel doe is dat ik organisaties help nadenken over de toekomst, zoals over de mogelijkheden van nieuwe technologie, of over maatschappelijke veranderingen. Dat is anders dan mensen in het normale werk

doen. En behoorlijk lastig, want de toekomst is onzeker. We weten er niet veel van af. En toch, we zullen de rest van ons leven in de toekomst doorbrengen. Des te belangrijker om na te

denken over de toekomst en hoe we ervoor kunnen zorgen dat die mooier en prettiger wordt.

De toekomst is per definitie onzeker. Dat 'niet weten' roept ongemak op. We zijn gehecht aan wat we hebben en willen niet graag iets inleveren. Veel trends hebben iets bedreigends in zich. Zeker als we ze lineair doortrekken naar de toekomst. De opwarming van de aarde, mondiale bevolkingsgroei, robotisering, huizenprijzen en sociale media consumptie. Journalisten grijpen in op die angst voor de toekomst. Berichten over robots gaan bijvoorbeeld heel vaak over banen die zullen verdwijnen en minder over nieuwe mogelijkheden die ontstaan dankzij robots.

Aan de andere kant zijn er ook veel mensen die roepen dat alles beter wordt. Leven we niet in een tijd van ongekende mogelijkheden? Elektriciteit wordt gratis. Zelfrijdende auto's gaan het verkeer in de stad drastisch omlaag brengen. Hamburgers kunnen we kweken, waardoor er minder dieren nodig zijn. Blockchain maakt ware democratie mogelijk. Het is zo dat technologie door de eeuwen heen vooruitgang en verandering heeft gebracht. Maar het risico van tech-optimistische peptalk is dat het passiviteit oproept. Waarom zouden we iets doen? Technologie gaat toch alles oplossen.

Positieve of negatieve trends, onderbouwd met data of beredeneerd vanuit intuïtie, ze geven ons iets van houvast over de toekomst. Alleen heeft ons denken nogal wat beperkingen als het over de toekomst gaat. In ons denken zien we graag één toekomst. Onzekerheid over trendbreuken, transformaties, samenloop van meerdere trends, dat redeneren we weg in dat ene plaatje over de toekomst. Natuurlijk is het overzichtelijk, maar het vernauwt je blikveld en kan misleidend zijn.

De toekomst is open. Er zijn veel drijvende krachten in het heden die een andere toekomst kunnen opleveren. Het is net als bij geschiedenis. Als ik vroeger op school niet genoeg had geleerd voor een proefwerk (en die waren moeilijk bij meneer Roos), dan probeerde ik te beredeneren wat er zou kunnen gebeuren en maakte ik gebruik van wat ik wel wist over drijvende krachten (de vragen gingen nooit over feiten of eenvoudige oorzaak-gevolg relaties). Mijn redeneringen leverden soms, maar niet altijd punten op. Inzicht in drijvende krachten levert geen zekerheid op. Er zijn, met andere woorden, meerdere toekomsten mogelijk.

Toekomstverkenner gebruiken deze manier van denken. Ze proberen zich een voorstelling te maken van de manier waarop verandering van buitenaf inwerkt op een systeem en wat de uitwerking is van veranderingen in het systeem zelf. Daarbij kijken ze het liefst wat verder de toekomst in. Terwijl de meesten bezig zijn met dingen die nu moeten gebeuren, kijken toekomstverkenner vaak twintig jaar vooruit, en redeneren dan terug naar agenda's van nu.

Dat is een termijn waarop je verandering ziet. Kijk maar eens twintig jaar terug. Volgens mij had ik toen net nog geen internetaansluiting, alleen een e-mailadres op de universiteit. Twintig jaar vooruit is te behappen en niet té onzeker.

Het denken in systemen is de manier om de valkuilen van het lineair denken te ontlopen. Want wat we geneigd zijn te doen is het overschatten van kortetermijneffecten en het onderschatten van veranderingen op de lange termijn. Van de Arabische lente tot virtual reality brillen. We zien de mogelijkheden van verandering, maar puur vanuit de ontwikkeling zelf beredeneerd is het lastig om te bedenken hoe dit de wereld over twintig jaar zou kunnen veranderen.

Het denken in systemen helpt om te begrijpen wat het impact kan zijn van allerlei op elkaar ingrijpende trends. Wat de invloed is van kleine trends in subculturen. Hoe de som van de doelen en belangen uitvalt. En welke sturingsmechanismen je dan hebt om de koers te veranderen.

Toekomstverkenner hebben allerlei methoden om dit denken expliciet te maken. Methoden om na te denken over verbanden tussen trends en om onze vooronderstellingen over wat 'kan' en 'niet kan' los te laten. Naast systeendenken maken toekomstverkenner veel gebruik van verbeeldingskracht. Dankzij toekomstverhalen kunnen we een gesprek te voeren over dingen die er nog niet zijn. Een verhaal daagt mensen uit om verder te denken dan hun eigen werkterrein en te praten over wat er zou kunnen gebeuren. Dit is hoe 'de

kennis van nu' ook werkelijk in het heden ontstaat, en niet pas achteraf.

Zo cruciaal is het denken in mogelijkheden en het koesteren van onzekerheden. Zeker dat laatste is voor veel mensen ongebruikelijk. Willen we niet altijd onzekerheden reduceren, risico's beheersen en het liefst ook nog voorspellen? Toekomstverkennen laat mij twijfelen over interpretaties, open staan voor nieuwe inzichten, nieuwsgierig zijn naar het onbekende en durven experimenteren met onconventionele oplossingen. Maar boven alles geeft het mij enthousiasme om me in te zetten voor een betere toekomst, ook voor toekomstige generaties.

Samen met anderen systematisch nadenken over de toekomst en over onzekerheden is de eerste stap in het ontwikkelen van een

agenda voor de toekomst. Toekomstverkennen is daarom een discipline die wat mij betreft in het onderwijs thuis hoort.

Alles is een bubbel, de realiteit is een droom

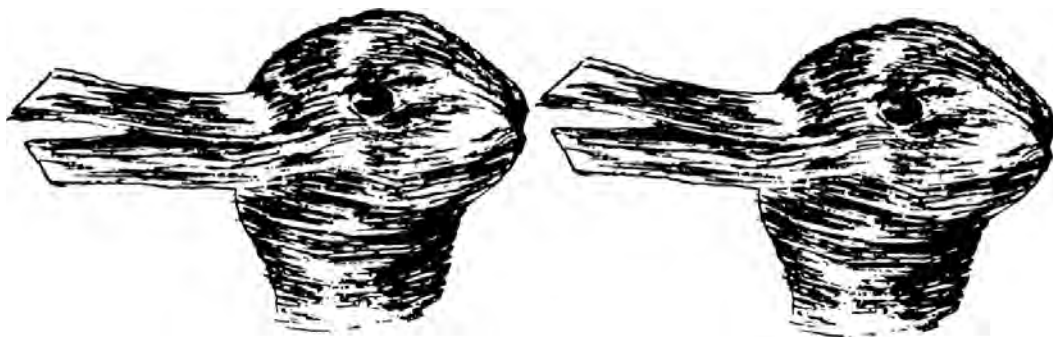
Johannes Fahrenfort (e.e. 1992)

Vroeger kreeg iedereen in Nederland min of meer dezelfde informatie. Het belangrijkste informatiekanaal was het acht-uur-journaal. Verder waren er kranten die linkser of rechter waren, maar veel verder ging het niet met de variatie. De afgelopen 15 jaar is daar met sneltreinvaart verandering in gekomen. Social media vormen nu een groot deel van de informatievoorziening. Vrienden, familie en collega's delen online nieuwsartikelen, filmpjes en berichten. Vaak komt de informatie die op die manier gedeeld wordt van mensen uit hetzelfde sociale milieu, waarin mensen min of meer dezelfde politieke overtuigingen hebben. De informatie die via social media tot ons komt is dus feitelijk 'gefilterd'. Een populaire term hiervoor is dat we in een 'informatiebubbel' zitten.

De impliciete aanname bij het praten over een 'informatiebubbel' is dat er een 'echte' buitenwereld is (een wereld waar we beperkt kennis van kunnen nemen omdat we in een informatiebubbel zitten), maar het is veel erger. Onze informatievoorziening wordt niet alleen beperkt door een informatiebubbel waar we als sociale groep in zitten, maar ieder mens zit in zijn eigen persoonlijke informatiebubbel. We kunnen helemaal geen kennis nemen van de 'echte' wereld, zou die al bestaan. 'Pfff, heb je weer zo'n cultuurrelativist met van dat postmodernistisch gewauwel.' Denk je misschien, maar dat zou een vergissing zijn.

We leven in de veronderstelling dat we van ver gekomen zijn nu we weten dat de wereld niet plat is maar rond, en dat de aarde om de zon draait en niet omgekeerd, en dat we dus een steeds waarheidsgetrouwer beeld van de 'werkelijke wereld' opbouwen. Echter, de *Eigenwelt* van de mens kent fundamentele beperkingen die met voortschrijdend inzicht niet opgeheven worden.

Ik onderzoek de hersenprocessen die ten grondslag liggen aan visuele perceptie en visueel bewustzijn. Niet het onbegrijpelijke esoterische bewustzijn van Freud, maar het dagelijks bewustzijn. Gewoon, "wat je ziet en hoort" zullen we maar zeggen. Op het moment dat je deze tekst leest gebeurt er namelijk iets bijzonders. Miljarden neuronen in je brein praten met elkaar, en die zenuwimpulsen ondergaan een complex integratieproces. Ten gevolge daarvan heb je de ervaring van de letters, die samen woorden vormen en uiteindelijk de betekenis van de tekst. Die ervaring, de uitkomst van dat integratieproces is wat we in de dagelijkse taal 'bewustzijn' noemen. Aangezien dat integratieproces op de lage niveaus bij iedereen op zeer vergelijkbare wijze verloopt, kunnen we met elkaar praten over wat we zien. En omdat we opmerken dat onze dagelijkse ervaring vaak overeenkomt, leven we in de veronderstelling dat er een gemeenschappelijke 'kenbare' realiteit aan ten grondslag ligt. Dat is echter een hardnekkige illusie.

Een voorbeeld. In het laatste hierboven zijn twee dieren te zien. Afhankelijk van de toevallige staat van je brein zie je waarschijnlijk twee konijnen, of twee eenden. Mocht je je afvragen wat ik bedoel stel je dan even voor dat het rechter-konijn de linker-eend een kus geeft. Je kunt met een beetje moeite nu ook heen en weer gaan, waarbij je besluit twee eenden, twee konijnen, of een konijn en een eend te zien. Wat ik met dit voorbeeld wil laten zien is dat onze bewuste ervaring geen directe reflectie van de “werkelijkheid” is, maar de uitkomst van een model dat ons brein heeft van de buitenwereld. Er kunnen meerdere modellen zijn, die evenveel bestaansrecht hebben. Het ‘juiste’ model bestaat in die zin niet. Ik zie je wenkbrauwen weer omhoog gaan, je denkt: “dat komt in het echt nooit voor, daar is een eend een eend en een konijn een konijn!”. Het interessante is nu juist dat zelfs een eend niet altijd een eend is, en zelfs een konijn niet altijd een konijn.

Als iemand anders er een ander model op na houdt dan jijzelf kunnen er eigenlijk maar twee dingen gebeuren: je begint te lachen,

of je wordt boos. Vrijwel alle literatuur en de gehele entertainment industrie is op het eerste geval gebouwd. Neem een zin als “De astronoom huwde een ster”. Zo’n zin is grappig omdat hij tot nadenken stemt over wat er nu eigenlijk bedoeld wordt. Ook het hele concept van de ‘plotwending’ is er op gebaseerd, en zowel cabaret als stand-up comedy maakt er dankbaar gebruik van (‘de pratende kut’ als model van het ringbaardje, een bekende grap van Youp van het Hek). Dat het hebben van verschillende modellen ook tot boosheid kan leiden zie je terug in ruzies van klein tot groot, van echtscheiding tot oorlog. Onze volledige parlementaire democratie bestaat om de boosheid te kanaliseren die je ervaart als de ander er een verschillend model op na houdt, om situaties als in het plaatje hiernaast te voorkomen.

Toch zijn de meeste mensen er impliciet of expliciet van overtuigd dat er een echte werkelijkheid is. En zij denken ook nog dat zij die beter kennen dan de rest van de mensen. Zo is 75% van de mensen er van overtuigd

dat hij/zij beter auto rijdt dan de rest van de bevolking. Bisschop Berkeley stelde dat de realiteit helemaal niet bestaat. Dat vinden de meeste mensen moeilijk te erkennen, al hebben natuurkundigen daar grappig genoeg minder moeite mee dan psychologen (denk eens aan de relativiteitstheorie). Maar of die werkelijkheid bestaat doet er eigenlijk niet toe. Het is belangrijker te onderkennen dat onze realiteit nooit meer kan worden dan een model, en dat de enige manier om met elkaar verder te komen is om het model van de ander te begrijpen. In die zin lijkt het praten over een 'informatiebubbel' een stap in de goede richting, maar wees bedacht op de onderliggende aanname: dat er een 'kenbare' werkelijkheid is die iedereen met de 'juiste' informatie kan krijgen. En die aanname is gevaarlijk. Uiteindelijk zijn we allemaal onze eigen informatiebubbel, en behandelen we informatie op een manier die bij ons eigen model van de werkelijkheid past. De informatiebubbel - het gegeven dat mensen alleen informatie uit hun eigen sociale milieu tot zich nemen - lijkt tegenstellingen te vergroten. Maar uiteindelijk lost de informatie

zelf het probleem niet op. Ook toen de informatiebubbels nog beperkt waren, waren we het met elkaar oneens en trokken we ten strijde. We kunnen met dezelfde informatie tot een andere conclusie komen, zoals het Eend-Konijn voorbeeld laat zien. Het gaat om het vermogen en de wil het model van de ander te begrijpen.

“Er kan geen vrede zijn zolang zij geen afstand doen van hun Konijnen God en onze Eenden God accepteren!”

Johannes Fahrenfort is Assistant Professor op de Vrije Universiteit (en binnenkort ook op de Universiteit van Amsterdam). Meer informatie kunt u hier vinden: <http://www.fahrenfort.com>

Samen met de arts beslissen: een revolutie in de zorg?

Door Anne Stiggelbout, *hoogleraar Medische Besliskunde aan het Leids Universitair Medisch Centrum* (e.e. 1980)

Het thema van dit nummer van Socialiter is het heden als eventueel scharnierpunt in de geschiedenis, met aandacht voor aanstaande revoluties. Het woord revolutie blijkt voor mijn vakgebied, de medische besliskunde, heel nuttig omdat daarmee twee teksten met elkaar verbonden kunnen worden: “Models for Ethical Medicine in a Revolutionary Age: What physician-patient roles foster the most ethical relationship?” van Veatch (1972) en “Why we revolt” van Montori (2017). Er is kennelijk in de medische besluitvorming al 45 jaar sprake van revolutie! Heerste in 1972 het paternalistische model, we kunnen anno 2018 nog niet stellen dat dit heeft plaatsgemaakt voor gedeelde besluitvorming met de patiënt. Veatch sprak al over “sharing of decisions” tussen arts en patiënt, maar hij vond blijkbaar niet veel gehoor. En zeker niet in de Verenigde Staten, waar een boek als dat van Montori anno 2018 nog nodig is om patiënten te beschermen tegen de daar heersende “healthcare industry”, die op basis van financieel gewin vaker niet dan wel het belang van de patiënt voorop blijkt te stellen. De zorg is in Nederland gelukkig anders ingericht en het enthousiasme voor behandelen is hier veel minder door financiële prikkels voor de individuele arts gedreven, maar vanuit beroepsjiver zijn artsen soms ook meer op doen gericht dan nodig.

De afgelopen twee jaar hebben degenen die

met de zorg te maken hebben, kunnen merken dat het thema Samen Beslissen, of Shared Decision Making, erg hot is. Het kreeg vaart toen Minister Schippers in oktober 2015 in een Kamerbrief tot Samen Beslissen aanspoorde. De eerlijkheid gebiedt te zeggen dat er waarschijnlijk niet alleen een ethisch maar ook een financieel motief achter lag, omdat patiënten soms eerder dan dokters geneigd zijn tot niet behandelen, wat voor de begroting van de minister natuurlijk prettig is. Vele organisaties voelden zich door de minister gesteund, vooral de Patiëntenfederatie, die er samen met de Federatie van Medisch Specialisten werk van maakte. Zo kwam er een publiekscampagne, die patiënten aanmoedigt om vooral vragen te stellen naar mogelijk andere opties dan degene die de arts voorstelt (“De 3 goede vragen”).

Onderzoekers zagen intussen dat het helaas nog steeds niet erg landde. Bij veel specialisten waar absoluut wat te kiezen valt, krijgt de patiënt nog altijd onvoldoende ruimte om mee te praten. Dit blijkt ook uit enquêtes van de Patiëntenfederatie en bijvoorbeeld de Borstkanaker Vereniging Nederland.

Moet de patiënt altijd meebeslissen? Nee, dat zou niet erg efficiënt zijn. Er zijn legio beslissingen waar het evident is wat de beste remedie is, waar vrijwel alle patiënten in meegaan. Maar er zijn ook veel beslissingen

waar de indruk gewekt wordt dat er maar één optie is terwijl er feitelijk een subjectieve afweging speelt. En deze maken patiënten soms anders dan dokters. Bovendien verschillen ook dokters onderling: patiënten in verschillende ziekenhuizen blijken soms andere behandelingen te krijgen, voor dezelfde aandoening. Deze zogenaamde praktijkvariatie kan niet verklaard worden uit een andere voorkeur van die patiënten, maar ligt aan de voorkeur (of “school”) van de arts. Wat dus meteen aangeeft dat er dan geen evident beste behandeling is (gegeven dat we in Nederland over de hele linie goede dokters hebben) en je de patiënt dus (mee) zou moeten laten beslissen. Dan is gedeelde besluitvorming het model, want daarin helpt de professional de patiënt met het nemen van de beslissing. Want het is echt niet zo dat patiënten allemaal weten wat ze willen, ze hebben daarin begeleiding nodig (naast ongekleurde informatie).

En als u denkt, “ik wil vaak helemaal niet mee-beslissen” (of, als u clinicus bent: “mijn patiënten willen dat helemaal niet”), dan denkt u wellicht dat er medische kennis voor nodig is die de arts heeft en de patiënt meestal niet. Maar in veel situaties gaat het niet alleen om medische afwegingen, maar ook om afwegingen die het leven van de patiënt raken. Denk aan afwegingen van kwaliteit van leven versus lengte van leven. Daarvan is bekend dat patiënten sterk variëren hoe ze die maken. Of aan afwegingen tussen pijn en mobiliteit; of denk aan situaties waar men een risico loopt op complicaties van (of zelfs overlijden aan) een operatie die dient ter voorkoming van risico's

op de meer lange termijn. Hoe men tegen dergelijke risico's aankijkt is sterk afhankelijk van bijvoorbeeld de levensfase waarin de patiënt verkeert. Zo komen we er ook achter dat oudere patiënten lang niet altijd voor nierdialyse kiezen als hen de keuze duidelijk wordt uitgelegd, met alle voors en tegens van de alternatieven. Samen beslissen betekent daarmee niet dat elke patiënt aan het eind van het gesprek zelf moet kiezen, de dokter kan nog steeds de uiteindelijke beslissing nemen, mits het gesprek maar plaats heeft gevonden over wat de patiënt belangrijk vindt aan de alternatieven.

Hoe komen we er dan wel, als het geen revolutie is, maar een evolutie die al bijna een halve eeuw gaande is? We kunnen het huidige momentum goed gebruiken. Clinici willen graag en willen getraind worden, want het klinkt eenvoudig maar dat is het niet. En tot 10 jaar geleden zat gedeelde besluitvorming in geen enkel medisch curriculum. Ziekenhuizen staan erachter en het past in de context van de “waarden-gedreven zorg” die op dit moment weer zo populair is (daarover kan ik ook een heel stuk schrijven). En ik kan het niet laten om in een blad van een middelbare school te noemen dat een belangrijke manier volgens mij een nieuw schoolvak burgerschapskunde is. Waarin we scholieren kunnen leren over ons “feilbare brein” (Daniel Kahneman, 2016, zie ook het stuk van de rechtsfilosoof Daniëlla Gidaly over onze democratie in dit blad) en hoe we mensen kunnen helpen betere keuzen te maken. In de zorg is dit maar deels door representatie, zoals in de democratie, ook al heeft men dit jarenlang gedacht. Dokters

kunnen onvoldoende voor de patiënt beslissen, omdat zij zonder het de patiënt te vragen vaak niet weten wat deze wil. In een dergelijk vak op de middelbare school, kan Nederlanders geleerd worden dat zij een stem hebben, dat

de dokter het echt niet altijd het beste weet, en dat het verstandig kan zijn om de drie goede vragen te stellen: wat zijn mijn opties? Wat zijn daar de voors en tegens van? En wat betekent dat in mijn situatie?

De routebeschrijving van de levensweg

Column - Eva Spek, 6β

Mijn naam is Eva Spek, ik ben 17 en zit in de zesde klas van het Haganum. Alumni weten dat het zijn van een Haganumleerling vaak meer om het lijf heeft dan het volgen van lessen alleen, en voor mij geldt dat ook: MUN en vooral HagaMUN, de musical, de schoolkrant, als juniormentor en als deelnemer aan allerlei andere culturele activiteiten... kortom, aan het Haganum en alles erom heen heb ik inmiddels wel een fulltime baan (maar helaas zonder salaris). Verder vul ik het beetje tijd dat overblijft met lezen en scrollen, muziek maken en luisteren, en met films, feestjes en heel veel koppen koffie. In november 2017 werd ik op basis van mijn column over hedendaags idealisme verkozen tot één van de zeven Jonge Denkers des Vaderlands, en deze column is hieronder te lezen. Voor meer informatie over de Jonge Denkers kunt u een kijkje nemen op onze site, of op de Instagram-pagina. (www.dejongedenkers.org en www.instagram.com/dejongedenkers/?hl=en)

Als het leven een infrastructuur heeft, zijn de kruispunten het belangrijkste. De punten waarop je voor een keuze staat: rechts of links? Rechtdoor of rechtsomkeert? Soms ben je ervan bewust dat je op zo'n kruispunt bent aanbeland, en soms weet je het pas achteraf. Als op een tijdlijn kijk je dan naar je gebaande paden. Je ziet misschien een patroon, een terugkerende keuze, die soms goed en soms slecht heeft uitgepakt. Helaas moet je ook concluderen dat je er niet veel wijzer van wordt: de plattegrond van je verleden vormt geen routebeschrijving van de toekomst. Je kan alleen bedenken of je tactiek van navigeren succesvol was.

Die navigatietactieken, dat zijn interessante verschijnselen. Het zijn de handvatten die iedereen wel heeft, een persoonlijke manier om je een weg te banen in de chaos van de moderne wereld. Ze worden gevormd door ideeën en idealen, ervaringen en lessen. Door in het verleden behaalde resultaten, goed of slecht. Voor het individu lijkt dat ideaal, maar de praktijk leert dat het leven nu eenmaal geen solo-avontuur is: je bent altijd met anderen op weg, je moet samen navigeren. En daar ontstaat de wrijving.

Om als samenleving, en in onze huidige geglobaliseerde wereld als mensheid, te manoeuvre-

ren, dat is de grote uitdaging. Welke navigatietechnieken hanteren we? Proberen we lessen te halen uit het verleden, of gaan we uit van onze eigen ideeën? Heiligt het doel de middelen of zijn sommige middelen uitgesloten? Telkens vormt dat het twistpunt, op allerlei niveaus: in de politiek, de media en social media, bij internationale onderhandelingen of in de gemeenteraad. De problematiek waarmee iedereen persoonlijk mee geconfronteerd wordt, is extra ingewikkeld als je de schaal vergroot. We zitten met z'n allen op een boot, maar iedereen trekt aan het stuur, wijst op de kaart en hijst of strijkt de zeilen.

Dan zou het toch handig zijn als er een vaste koers was. Een einddoel waar we allemaal heen willen en een routebeschrijving die uitlegt wat we moeten doen om er te komen. Onophoudelijk zijn er mensen die op subtiele of minder subtiele wijze claimen deze weg gevonden te hebben, als een soort utopische wereld voor dummies, met wisselend succes. Vaak ligt het meer aan het moment en aan de heersende opvatting en tijdsgeest, dan aan de voorstellen zelf, of ze succesvol zijn. Sommigen komen met extravagante, abnormale plannen, anderen weten echt te inspireren - en weer anderen lepelen wat quotes op en herhalen wat iedereen eigenlijk al wist. Sla een geschiedenisboek open, en je komt allerlei namen tegen die gebonden zijn aan visie. Mensen die een andere, betere wereld voor ogen hadden, en een route om er te komen. Toch wist geen van hen iedereen te overtuigen, anders zouden we nu allemaal in hetzelfde geloven. Ligt dat dan aan hun

ideeën, of aan het publiek? Zijn zij die zich niet laten overhalen, verstandig, realistisch en koersvast, of juist te sceptisch, pessimistisch en bang? Of ligt het meer aan de tijdsgeest en de omstandigheden? Meestal kun je dat pas achteraf goed zeggen. Maar daar heb je niets aan, als je nú de koers wilt bepalen. Is er dan een andere manier om om te gaan met je idealen, een manier waarmee je wel vooruit komt?

Zelf vind ik het soms ook wel prettig om me te houden aan een vaste routebeschrijving, aan wijsheden en levenslessen van praktische of minder praktische aard. Als ik dan iets doe dat aan die wijsheden voldoet, heb ik het gevoel dat ik mijn leven onder controle heb. Toch kom ik er dan vroeg of laat weer achter, dat een levensles niet altijd toepasbaar

is, dat er altijd haken en ogen aanzitten. Veel spreekwoorden en gezegdes spreken elkaar tegen: kleren maken de man, maar een aap met een gouden ring is en blijft een lelijk ding. De toepasbaarheid van zulke gezegdes hangt dan meer af van je eigen keuze, dan van de juistheid van het betreffende mantra. Daarom probeer ik - meestal - voorzichtig met dat soort wijsheden om te gaan.

Hoe het dan zit met mijn idealen? Die heb ik nog wel, hoewel ik soms in twijfel word gebracht door wat ik om me heen zie, en door wat ik in de krant lees. Idealiter - ja, echt - zou ik mijn idealen gebruiken waar ze voor bedoeld zijn, als kompas richting dat wat ik goed vind. Maar eigenlijk kan ik helemaal niet kiezen wat ik beter vind - waarom zou je kiezen, als je ook het beste van beiden hebben kan? Daarom gebruik ik mijn idealen als spiegels, waartegen ik gebeurtenissen afzet. Elke keer moet ik bewust of onbewust reflecteren: wat laat ik zwaarder wegen, het ideaal of de praktijk? Baseer ik mijn idealen op mijn mening over de werkelijkheid of andersom? Zijn die ideeën die ik heb, ook haalbaar - en zo niet, is het dan wel de moeite waard ze na te streven? Die manier van omgaan met idealen is dan eigenlijk weer in tegenstrijd met het principe van een ideaal, hoewel het wel mijn ideale manier is. Ik hoop dat u het nog kan volgen - hoewel u ook weer niet al te klakkeloos volgen moet.

Want dat is belangrijk in een samenleving, in onze samenleving: om elkaars route niet

zomaar te volgen, en ook niet om uit tegenzin een andere weg in te slaan, maar om elke keer weer die afweging te maken. We moeten met elkaar het gesprek aangaan en juist met andersdenkenden de balans opmaken. Dat is moeilijk, want het liefst zou iedereen gewoon zijn eigen route volgen en zelf aan het roer staan. Maar dat kan nu eenmaal niet: we zitten allemaal in hetzelfde schuitje. Het volgen van een ideaal kan een strategische keuze zijn. Toch moeten we ook accepteren dat wat we als ideaal zien, soms meer gebonden is aan omstandigheden en de heersende tijdsgeest dan we graag zouden geloven. Op zulke momenten is het verstandig om met z'n allen naar de horizon te turen, of naar de weg die we al afgelegd hebben. Om bij kruispunten stil te staan en de tijd te nemen om te kijken, naar onszelf en om ons heen.

Dat, ja, dát vind ik de ideale manier van leven: elke keer weer bekijken, hoe je een situatie benadert. Zet alles in wat je hebt, al je wijsheden en levenslessen, ervaringen en idealen. Maar kijk elke keer weer kritisch naar je keuzes, naar de handvatten die je gebruikt bij het navigeren. Twijfel bij elk kruispunt, bekijk de zaak vanuit verschillende perspectieven. Reflecteer op de route die je volgt, overdenk de weg die je afgelegd hebt. En misschien is dat de ideale routebeschrijving: een achteruitkijkspiegel, waarin je al je navigatietactieken weerkaatst ziet.

Lang leve onze polderende rechtsstaat; nu nog de juiste leiders

Door Daniëlla Gidaly, rechtsfilosoof (e.e. 1993)

Inleiding

Een van de wijze lessen die ik kreeg toen ik voor het eerst baas werd, was: "Verschuil je nooit achter anderen als je impopulaire maatregelen moet nemen, zelfs niet als je het er zelf niet mee eens bent; als je je verschuilt, word je als laf ervaren en verlies je gegarandeerd al het respect van je medewerkers."

Ik moet daar vaak aan denken als ik de huidige leiders van de gevestigde partijen zie verschuilen achter Brussel of achter internationale verdragen of achter de rechter in plaats van diezelfde maatregelen en vonnissen te verdedigen. De politieke leiders moeten die beslissingen en vonnissen verdedigen, omdat ze zelf vertegenwoordigers zijn van het rechtsstatelijke systeem waarin deze beslissingen weloverwogen genomen zijn.

Niet verdedigen wordt gepercipieerd als laf.

Met die laffe houding verliezen ze inderdaad steeds meer het vertrouwen van de burger. Traditionele leiders creëren daarmee zelf, zonder dat ze dat blijkbaar door hebben, kansen voor populistten.

In de 1000 woorden die mij gegund zijn wil ik zeer kort de essentie van de democratische rechtsstaat op basis van vertegenwoordiging bespreken en raken aan theorieën uit de sociale psychologie die verklaren waarom wij allen gevoelig zijn voor populistten, vooral wanneer we een groeiende onzekerheid of angst voelen. Ik zal eindigen met een oproep aan ons allen. De representatieve, democratische rechtsstaat (hierna DRDR te noemen) is ons aller actieve steun waard naar mijn bescheiden mening.

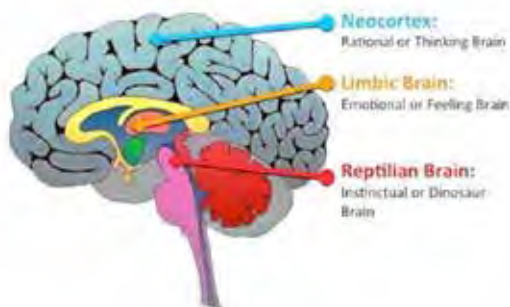

DRDR

In een DRDR ligt voor mij het accent op rechtsstaat, een staat waarin iedereen (redelijk) gelijke kansen krijgt en (redelijk) gelijk en rechtvaardig behandeld wordt. Daaruit vloeit bijvoorbeeld voort dat ook rechten van minderheden gerespecteerd worden, maar ook dat bepaalde grondrechten, zoals vrijheid van meningsuiting en vrijheid van vereniging, als praktisch onaantastbaar worden beschouwd. Omdat de wetgever zich bewust is van het feit dat macht corrumpert, kent een rechtsstaat daarnaast een machtsevenwicht. Om bijvoorbeeld de waan van de dag te temperen, worden rechters meestal voor het leven benoemd en worden burgemeesters niet gekozen.

Het democratische in DRDR staat in de eerste plaats voor de gelijkheid van eenieder. Waar we in de 19de eeuw nog een censuskiesrecht kenden (alleen mannen met een bepaald inkomen, vermogen of diploma, mochten stemmen), is Nederland sinds 1919 een heuse democratie waarin alle meerderjarige mannen en vrouwen gelijkelijk mogen stemmen. Toen werd namelijk ook het actief vrouwenkiesrecht ingevoerd.

Representatie is nodig omdat de hardwerkende Nederlander geen tijd heeft zich goed te verdiepen in de complexe problemen waarover beslissingen moeten worden genomen. Daarvoor kiezen we volksvertegenwoordigers die vrijgemaakt worden om zaken wel grondig te bestuderen en belangen af te wegen. Een klein voorbeeld: als burger van den Haag was ik er nog van overtuigd dat het geothermieproject in Den Haag Zuidwest een briljant project was dat veel navolging verdiende, als volksvertegenwoordiger ontdekte ik na het lezen van veel dossiers en het spreken met veel verschillende deskundigen, tot mijn grote verdriet, dat het gendeel waar was.

Om praktische redenen worden de meeste besluiten in een democratie genomen bij meerderheid van stemmen. Dat betekent nog niet dat die beslissing een absolute waarheid vertegenwoordigt en daarom moet ook zo veel mogelijk rekening worden gehouden met zwaarwegende minderheidsstandpunten en – belangen. Al was het maar uit het welbegrepen eigenbelang. Wie vandaag tot de meerderheid

behoort, kan morgen bij een minderheid blijken te horen. Kortom in een DRDR zijn volksvertegenwoordigers en andere politieke leiders zich er van bewust dat de tirannie van de meerderheid voorkomen moet worden en dat er altijd een kloof zal bestaan tussen wat de achterban wenst en wat mogelijk of rechtvaardig is. Opereren in een DRDR is een laveren tussen botsende principes en tegenovergestelde belangen en leiders moeten dat verdedigen.

Kansen voor populisten

De meesten van ons weten inmiddels dat het ons reptielenbrein is dat maakt dat we zo moeilijk weerstand kunnen bieden aan die

reep chocola of aan die bitterballen. Immers gedurende het grootste deel van onze evolutie was gebrek aan eten onze grootste bedreiging, niet overvloed en obesitas. En dus zijn we geprogrammeerd om vet en suiker lekker te vinden en er zo veel mogelijk van te eten. Het rationele deel van ons brein werkt veel trager en meestentijds lukt het niet tegen de instincten van het reptielenbrein in te gaan. Op vergelijkbare manier zijn we geprogrammeerd om mensen die niet sterk op ons lijken als een gevaar te zien. Immers het grootste deel van de evolutie leefden we in kleine stammen met mensen die veel op ons leken. Alleen die stamgenoten konden we vertrouwen. Die voorgeprogrammeerde, moeilijk te onderdrukken angst voor onbekenden en vreemden wordt groter als er ook van andere kanten gevaar dreigt, bijvoorbeeld doordat steeds meer banen verdwijnen. Dat is het moment waarop populistische leiders ons kunnen vangen. Immers zij maken de wereld prettig simpel, verdelen hem in goed en kwaad. Goed zijnde de groep waar we zelf bij horen en Kwaad de groep vreemden, de mensen die er anders uit zien. Populistische leiders spreken ons angstig reptielenbrein aan, stellen het gerust en geven ons traag werkende rationele brein het nakijken. Populistische leiders zijn herkenbaar aan het feit dat zij claimen uit naam van het volk te spreken, ja de enige zijn te zijn die de wil van het volk kunnen verwoorden. Eenieder die niet met hem is, is tegen en behoort bij de groep vreemden die het Kwaad vertegenwoordigen. Ons reptielenbrein voelt zich daar prettig bij en legt probleemloos het rationele brein het zwijgen op.

Kansen Keren

Populisten kunnen geneutraliseerd worden. Degene die dat wil doen moet zich realiseren dat de strijd op het niveau van het snelwerkende reptielenbrein wordt gestreden. Niet het rationele brein moet worden aangesproken. In tegenstelling tot wat onze minister-president denkt betekent dit dat een leider een hoopgevende, inspirerende visie moet presenteren en

moet staan voor zijn visie en zijn daden. Immers de lafaard uit de inleiding geeft ons geen moed en zullen we niet volgen als het ons angstig te moede is.

Oproep: Steun ons DRDR

Al diegenen die zeggen de populistische leiders te willen bestrijden roep ik op actief te worden, politiek actief. In ons rechtstatelijk systeem past het om lid te worden van een politieke partij en zich actief te bemoeien met de keuze van de leiders.

Vrije handel

Door Romilos Tsesmelis (e.e. 1980)

Dit stuk is geschreven met het doel iets te zeggen over ontwikkelingen die ons op economisch gebied te wachten staan in de komende jaren. Mijn gezichtspunt is dat vanaf een bescheiden managementpositie binnen een multinational. De echte beslissingen neem ik niet, maar ik heb het voorrecht samen te werken met collega's in alle werelddelen en heb genoeg contact met de top om te weten hoe de besluitvorming tot stand komt en waarom we uiteindelijk bepaalde keuzes maken. Mateloos interessant nog steeds, na meer dan 20 jaar, want het geeft je een idee van de wijze waarop overheidsbeleid de strategie van ondernemingen kan beïnvloeden!

Een debat waar ik de laatste tijd nogal emotioneel over kan worden is dat tussen voor- en tegenstanders van “vrije handel”. Als je heel veel afstand neemt is dat debat niet nieuw. Echter, we hadden mogen hopen dat het wel een keertje afgelopen was! Niet dus; na een decennialange consensus over de zegeningen van een geleidelijk aan steeds vrijere wereldhandel hebben we nu weer een sterke stroming van mensen die het opneemt voor hun vergeten achterban van schuldloze slachtoffers der globalisering. Natuurlijk is die achterban niet erg positief over het economische aspect van de vrije handel. Het slechten der barrières wordt geassocieerd met banen die verloren gaan, spaargeld dat minder waard wordt, stijgende huizenprijzen en een gezondheidszorg die onbetaalbaar dreigt te worden. Mogelijk erger is dat een vrij verkeer van goederen onvermijdelijk gepaard gaat met een vrij(er) verkeer van personen, lees: mensen van elders die onze banen komen inpikken,

vrij mee willen rijden op de overvolle trein van onze sociale voorzieningen en ons ook nog eens opblazen als we even de andere kant uitkijken.

Begrijp me niet verkeerd, ondanks de wat ironische toon van bovenstaande paragraaf. De geschetste problemen zijn veelal reëel. De oorzaken zijn echter heel wat complexer dan “men” gelooft. Mensen zijn helaas vaak wat conservatief van aard, en als het twintig jaar geleden allemaal nog goed was en nu niet meer, dan is de simpelste oplossing om terug te gaan naar de goede oude tijd. Ja, toch? Veel mensen zitten immers simpel in elkaar: ze hoeven geen miljonair te worden, ze hoeven niet met Richard Branson of Elon Musk naar Mars, maar willen gewoon terug wat ze hadden en wat ze kennen. En dan staan er aan alle kanten mannetjes (soms vrouwtjes) op die de weg terug heel duidelijk aan kunnen wijzen. Zo hebben we in Engeland Nigel Farage en

Boris Johnson, in Nederland Geert Wilders, in Frankrijk Marine LePen en zo zijn er nog wel een paar. Op eenzame hoogte staat natuurlijk de bavian die sinds begin dit jaar het Witte Huis bewoont. Wat deze mensen gemeen hebben is de drang om muren te bouwen en de boel op slot te gooien. Krik-krak, alle deuren dicht. Maakt niet uit waar ze naartoe leiden!

Ik zal me hier tot de economische ideeën beperken. Engeland (niet eens Groot-Brittannië) denkt véééél beter uit te zijn buiten de EU. De VS wil de handelsverdragen met Mexico en Canada herzien en trekt zich terug uit de Aziatische onderhandelingen voor een baanbrekend akkoord. De gedachte is dat al die “partners” niet werkelijk te vertrouwen zijn. Ze willen rijk worden op onze kosten en lachen zich achter onze rug suf om onze naïviteit.

Nee, we moeten van die overeenkomsten af en onze tanden laten zien: flink invoerrechten heffen op al hun goedkope producten, zodat onze eigen bedrijven meer kans hebben om te concurreren. Onze mensen moeten weer spullen gaan kopen die in eigen land gemaakt worden. Dan zal je eens zien hoeveel banen er plotseling gecreëerd worden! Klinkt leuk, simpel, spreekt grote groepen mensen aan. Helaas is het pure bullshit!

In de eerste plaats begrijpen maar weinigen wat een administratief apparaat je in het leven moet roepen om al die invoerrechtenregeltjes

na te leven. Je moet ze allemaal opschrijven tot in de meest pietepouterige details. Je hebt vervolgens duizenden extra ambtenaren nodig om alle inkomende goederen te controleren. Die functionarissen moeten opgeleid worden om alle regels goed te interpreteren: 5% op dit worstje, 10% op deze schoenen. Uit welk land komen ze ook al weer? Oh daar, nee, daar zetten we maar 8% op de leren schoenen. Oh, zijn ze van plastic? Ziet er uit als leer. Nee, plastic is 5%. Van dattum! Goederen worden gecategoriseerd in duizenden codes: PVC, glasvezel, polyester, katoen, aluminium, staal, componenten, gereed product, zuivel, plantaardige oliën, noem maar op!

Binnen de EU zijn de regels in alle 27 landen dezelfde. En doen we die controles voorna-

melijk aan de buitengrenzen. Binnen de Unie kun je een product dat in Litouwen volgens de milieu-, veiligheids- etc. regels gemaakt wordt tot in Portugal zonder problemen verkopen. Denkt er nou echt iemand dat we er beter van worden als ieder landje weer zijn eigen regel-tjes gaat opzetten, net als diep in de vorige eeuw?

Is het vervolgens voor bedrijven nou zo tof om beschermd te worden op de nationale markt? Nee, helemaal niet! Het betekent namelijk dat buurlanden hun eigen bedrijven ook beschermen en dat je als onderneming X in landje Y sterk beperkt wordt tot je thuismarkt, die in de meeste gevallen te klein is. Misschien dat je als Engelse ijsfabriek in de zomer nog leuk kunt draaien op het verkopen van ijsjes aan Britten (en de enkele toerist die straks nog binnen mag komen). Gefeliciteerd! Maar als je kleurentelevisies, automobielen of medische apparatuur in elkaar zet? Is Groot-Brittannië dan groot genoeg voor je? Ben je blij als andere landen invoerrechten heffen op jouw product?

En tenslotte, als consumenten worden we er niet beter van als “onze” bedrijven beschermd worden. Geloof me! Ze worden gezapig, inefficiënt en drijven de prijzen op zoveel ze kunnen, want de buitenlandse concurrentie wordt toch duur gemaakt, dankzij de rechten

die jouw land heft op soortgelijke producten. Van dit fenomeen zijn zoveel voorbeelden te bedenken, dat het nauwelijks illustratie behoeft. Denk maar aan al die “nationale” luchtvaartmaatschappijen als Alitalia, Olympic Airways etc. Of hier in Maleisië, Proton Cars, dat al jaren beschermd wordt door invoertarieven op buitenlandse auto's en nog steeds geen winst maakt (en bovendien auto's bouwt die kwalitatief onder de maat zijn). Mijn eigen bedrijf zou lui worden, als het de druk van de markt niet zou voelen. Sterker nog, ik zou zelf lui worden! Concurrentie houdt je scherp!

Ik hoop dus maar van harte dat de gekte overwaait! Gelukkig doet Trump zijn best om er een klerezooi van te maken. Helaas kan hij nog een hele hoop verdere schade aanrichten en het is nog maar de vraag of andere landen daar zoveel van leren. Gelukkig krijgt hij hulp van het Verenigd Koninkrijk dat druk bezigt om zichzelf in de zee te laten zakken met Brexit.

Intussen houdt de veel bekritiseerde Europese Unie, die al zoveel doemprofetieën overleefd heeft het hoofd redelijk koel, lijkt het. Mijn helden! Het pleit is echter nog lang niet gewonnen.....

Mortui

In de rubriek Mortui worden de namen opgenomen van oud-leerlingen en -docenten, c.q. medewerkers van het Gymnasium Haganum die ons ontvielen. Wij stellen het op prijs wanneer nabestaanden, vrienden en/of bekenden ons op de hoogte stellen. Dat kan door middel van een overlijdensbericht, een brief of e-mailbericht aan de ledenadministratie: abactis@socialiter.nl.

In de afgelopen periode hebben wij bericht gekregen van het overlijden van;

Naam	voornaam	eindexamenjaar	datum
J.H. van Balen	Hans	1948	30 april 2013
A.C. van Bruggen	Dolf	1948	03 juni 2016
H. Dessens	Hugo	1948	13 mei 2000
A.H.C. Melles-de Haas	Adri	1948	12 augustus 2003
J.A. Ruiter	Hans	1975	01 mei 2016
A. Broese van Groenou-Snoeck	Dini	1951	30 januari 2016
J.C. Wolterbeek	Jaap	1947	2015
B.E.F. 't Hart	Fred	1947	20 april 2016
C.A. Wery-Bloem	Pop	1944	05 augustus 2016
M.T. van der Haagen-Veenstra		1949	15 september 2016
S. Sleswijk Visser	Siemen	1966	30 september 2016
W.J. van Daalen-Feenstra	Wil	1951	25 juli 2016
R.H. Berts	Rudolf	1945	10 december 2016
N. Westendorp-van der Hoek	Nini	1943	17 februari 2017
N.E. Eigeman	Nancy	1952	19 april 2017
I.M.D. Kentie	Ysbrand	1955	07 mei 2017
J. van Ettinger	Jan	1951	07 mei 2017
J.M.C.M. Muizelaar-Vollebregt	Joke	1938	07 juni 2017
G.J. de Bruyn-Bierbrauer	Jopie	1950	2016
S.M. Zwanenburg-Erasmus	Marijke	1952	9 mei 2017
M.J. Barendrecht	Maurits	1951	september 2017
G.A.E. Kreek-Weis	Grieteke	1951	1 maart 2016
C.M. Muizelaar	Carole	1963	11 januari 2018
W. Mooijman	Willem	1944	23 mei 2016
J. A. Mazel	Jan Adriaan	1957	7 december 2017
R. de Lauwere	Rudolf	1946	2 augustus 2012
M.S.A. Vrijland	Maarten	1956	2 april 2017
J.J. Drost	Jan Jacob	1960	15 november 2017
P.E. Hijzen		1969	23 januari 2017
L.F.B. Dubbeldam	Leo	1952	18 april 2017
W. Hijmans	Willy	1939	03 januari 2018.
M. Swarte-Tieleman	Mieke	1959	08 maart 2018
P.J.M. Kruijtzter, docent klassieke talen	Pieter		25 mei 2016

Letter from abroad

De aap uit de mouw - die onvergetelijke moedertaal

Door Hans van der Geest - na veertig jaren Zwitserland (e.e. 1952)

Naar een ander land gaan – dat doe je meestal om er beter op te worden. Over de grenzen lokt een hoger salaris, een geliefde man of vrouw, een gezonder klimaat, een aantrekkelijker landschap.

Maar je moet betalen. Geharrewar met de bureaucratie. Dat is niet zo erg, zeker niet in Zwitserland. Geen oliebollen meer, dat is goed voor de lijn. Geen Oranjestad meer. Nou ja!

Het ergste is: je taal. Je moet anders gaan spreken en schrijven. En o wee, als je veel schrijven wilt of moet! Jaja, zeggen ze, het gaat steeds beter in die nieuwe taal. En ze zeggen: Wat doe jij dat goed!

Maar het is maar half waar. Je leert je nooit meer zo direct te uiten als vroeger, toen in Nederland. Nooit meer! Beelden dringen zich in je hersens op, maar je struikelt voortdurend, als je ze wilt verwoorden. Vooral met kinderen en jongelui. En je merkt: zo onbevangen als je nieuwe landgenoten en je eigen kinderen de mond kunnen roeren, zo kun jij het niet. Misschien kan een taalwonder het. Ik kan het niet.

Je moedertaal kun je niet uitzoeken. Ik ben in het Nederlands opgegroeid, thuis en op het gymnasium bij meneer Damsteegt. Het is geen wereldtaal. Maar hoezeer ben ik het Nederlands hier in het buitenland gaan bewonderen! Wat een fantastische taal hebben wij van de Batavieren en Kaninefaten geërfd! Vooral de humor, waar vind je die in de grote wereld? De speelse humor, vooral in de gewone beeldspraak. Ik kan zulke pret hebben bij woorden en uitdrukkingen als *smoelwerk* en *geen knip voor zijn neus waard*. Maar probeer ze maar te vertalen! Het Duits heeft veel minder plaats voor dat plezier. Zeg *lappenmand* maar eens in het Duits, of *pannelikker!*

Ik kan hier tussen de bergen wel vallen, maar niet meer op *mijn mieter*. Zelfs gymnasiasten met eindexamen hebben soms de behoefte, zich zo onparlementair uit te drukken. Dat kan ik hier niet, als ik me verstaanbaar wil maken! En ik kan wel denken, *ze kunnen de pest krijgen*, maar ik kan dat niet vertalen. Ook als je te netjes bent om je zo ordinair uit te drukken, je krijgt er als auteur mee te maken, vooral als je verhalen schrijft. Daar

spreken mensen in de directe rede, zoals jij zelf misschien nooit of zelden spreekt. Zoek dus maar woorden voor *donder op* of *nou moe!* Je treft dan wel de betekenis, maar meestal zonder de humor.

In plaats van *een uiltje te knappen* doe ik hier een Mittagschlaf. Juist dat uiltje vind ik zo heerlijk! Was ik maar nooit uit Nederland weggegaan!

Nee, dat ook weer niet. Als ik aangifte voor de belasting moet doen, ben ik weer heel blij, bij de eedgenoten te zijn.

Trouwens, het hele verhaal geldt ook wel andersom. Er zijn Duitse uitdrukkingen, vooral ook in het Zwitserse dialect, waar je om moet lachen en die je niet in het Nederlands kunt vertalen. Heerlijk vind ik, als men van iemand zegt, hij heeft *einen Misthaufen vor der Türe*, als hij wat op zijn kerfstok heeft.

Maar! Zoveel lol als er in het Nederlands gemaakt wordt, nee, daar kan noch het Duits noch het Zwitsers aan tippen. Weet u nog, wat een *knijpkat* is? Stel je dat alleen al voor, zo'n poes! Een *flicker* heet hier ein warmer Bruder – nou, dan vind ik flicker heel wat aardiger! Ze heten nu *gay*, maar dat is Engels.

Ook “*en zodoende*” kan ik niet vertalen. Een *handje helpen*, *eromheen draaien*, een *mondje* Engels, *frunniken*, *muggenzifterij*, hopeloos!

Veel vijven en zessen, op hoge poten, het gaat alleen goed in het Nederlands.

Ook de wijze, waarop vrouwen negatief betiteld worden, zoals *dat schepsel* of *dat mens* - vind er maar een Duits equivalent voor! Het blijft meestal bij een benadering en de humoristische noot blijft weg. Ook voor mannen hebben we heerlijke uitdrukkingen, zoals die *ouwe baas* of *klerelijer* of *kletsmaajor*. Dutch only.

Als ik mijn vertaalwerk zie, kan ik niet *hoog van de toren blazen*. Misschien zeggen ze wel van me, er is *geen land mee te bezeilen*. Of is dat *spijkers op laag water zoeken*?

De prijs voor je taalgebruik is hoog, als je Nederland verlaat. Niet alleen wat je gestotter in die nieuwe taal aangaat. Ook je eigen Nederlands gaat er langzaam aan. In de zinsbouw en met sommige uitdrukkingen kunnen mijn hersens niet altijd meer op Nederlands schakelen. Na veertig jaar heb ik een Nederlander nodig om een tekst te corrigeren, als ik het nog eens waag, iets in mijn moedertaal te schrijven. Zoals hier.

Hoe humoristisch deze hele toestand is, heb ik meegemaakt, toen een Nederlandse collega hier in Zwitserland sprak. Toen hij wilde zeggen, dat iets aan het licht kwam, zei hij: “Da kam der Affe aus dem Ärmel.” Die Zwitsers hebben zich rot gelachen – ze spreken er na jaren nog over.

Colofon

Bestuur

Marion Drielsma (e.e. 1973)

Praeses

Jacqueline van Olst-Walsmit (e.e. 1984)

Ab-actis

Sander van Oyen (e.e. 1973)

Quaestor

Bhupinder Singh (e.e. 2013)

Lid

Mariëlle Zuidema-Basart (e.e. 1998)

Lid

Kees van der Vlis (e.e. 1980)

Lid

Hanneke ten Hove-Lugtenberg

Rector Gymnasium Haganum

Jongerenbestuur

Bhupinder Singh (e.e. 2013)

Reindert Engwerda (e.e. 2013)

Tim Moolhuijsen (e.e. 2013)

Sean Willemse (e.e. 2012)

Redactie

Marion Drielsma (e.e. 1973)

Friso Visser (e.e. 1981)

Kees van der Vlis (e.e. 1980)

Mariëlle Zuidema-Basart (e.e. 1998)

Lidmaatschap

Opgeven via abactis@socialiter.nl

Contributie: € 15,- per jaar

IBAN: NL32 INGB 0006 8921 67

BIC: INGBNL2A

U kunt Socialiter machtigen om jaarlijks het lidmaatschap automatisch te laten incasseren.

Neem voor vragen contact op met de ledenadministratie.

Ledenadministratie

Jacqueline van Olst-Walsmit (e.e. 1984)

E-mailadres: abactis@socialiter.nl

Help Socialiter het ledenbestand up-to-date te houden door aanpassingen in contactgegevens zo spoedig mogelijk door te geven. Dit kan via de eerder genoemde e-mailadressen.

Digitaal

Webmaster: Kees van der Vlis

E-mailadres: webmaster@socialiter.nl

Website: www.socialiter.nl

Fotohoek: <https://socialiter.piwigo.com>

Facebook: <https://www.fb.com/socialiter/>

Socialiter is ook te vinden op LinkedIn.

Oplage: 900 exemplaren

Omslagfoto: De hal

Lay-out

Dona Söhngen (e.e. 1965)

